לזכר
קהילת
קלשק"ל

Kleszczele
1972

לזכר קהילת קלשט"ל

החוברת חוברה ע"י תלמידי כתות ו' בבית-הספר הממלכתי "בתיבים"
קרית-חיים, בהדרכת המחנכות נעמי יוסיפוביץ וצפורה קרש.
עטורים: ע"י המורה רינה דרור.

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

מגילת־הנצחה

בית־הספר "[illegible]" ב־[illegible] במדינת ישראל

מצהיר בזה חגיגית, כי ביום ב' לחודש תמוז תשכ"ה קיבל עליו את המשימה הקדושה

להנציח את קהילת [illegible] (בארץ [illegible])

שנחרבה בשנות חשואה על ידי קלגסי הנאצים הטמאים וגרוריהם.

תלמידי בית הספר, בשיתוף עם הרשויות החינוכיות ועם ארגוני הקהילה בארץ ובתפוצות, ובעזרת הוועדה הארצית להנצחת הקהילות שעל יד יד-ושם בירושלים, יעשו כמיטב יכולתם וימשיכו בפעולה שהחלו בה להעלות לזכר עולם את הקהילה חיל בחייה ופעלה, עד לשואה וכן בסבלה, מאבקה וכליונה בתקופת החורבן.

על החתום:

מנהל(ת) בית הספר [illegible] מחנך(ת) הכיתה [illegible]

נציגי חתלמידים המנציחים: א) [illegible] ב) [illegible] ב) [illegible]

ב"כ ארגון הקהילה: א) [illegible] ב) [illegible] ב) [illegible]

"יד ושם"
הועדה להנצחת קהילות
מחוז חיפה
ת. אלופי, רח' צ'זלינג. 30
קרית־חיים טל. 723337

מגילה זו נתקבלה ביד ושם למשמרת עולם.

היה היתה עירה יהודית... זו יכולה להיות קהילת קלשצ'ל, ואכן על קהילה זו למדו, קראו וראיינו תלמידינו. אבל זו יכולה להיות קהילת לומז'ה או למברג שלא עמדה להן עדיין הזכות להלמד ולהזכר.

יפה עשו המחנכות בעמי וצפורה שצירו לפני תלמידיהן חיים, חיים של יום-יום, חיי עבודה ותורה שהיו מתובלים בצער, ובשמחה כאב והנאה, חיים של ממש שנגדעו ואינם.

התרשמתי מהעניין וההזדהות שגלו התלמידים בנושא ועל כך יבורכו.

יצחק בן-צור
מנהל בית הספר

תלמידים יקרים,

זכות גדולה נפלה בחלקכם להבציח אחת מאלפי קהילות ישראל שהושמדו והוכרעו לטבח ע"י הצורר הנאצי.

בבואנו להבציח את קהילת קלשצ'ל הקטנה, שבה נרקמו חיים יהודיים מלאי עניין, תוכן ומסורת עמדה לנגד עיני השאלה:

"היכן היתה", "מי היו אנשיה" ו"כיצד חיו" - וכיצד להביא את הדבר ללבות-הילדים - את העבר המפואר של עמנו, על ארחם יהודים פשוטים וטובים, אשר אהבת הזולת והמסורת היהודית היתה נר לרגליהם תמיד. את מאבקם היום-יומי, את כמיהתם לארץ-ישראל ואת מאבקם הסביל והפעיל בימי השואה.

בחרדה ובלב רוטט בגשתי לנושא, ובמהרה - הלהיב הנושא את הילדים.

כל פגישה שהיתה לילדים עם אנשי העירה - הפכה לחויה בלתי נשכחת, כל מלה, כל ספור ששמעו הוסיף להם הרגשה כאילו חיים הם את חיי היהודים בעירה.

רק אז הבינו הילדים מה גדולה הזכות שנפלה בחלקם - להבציח אחת מאלפי קהילות ישראל שלא היתה שונה מרעותה, רק אז הבינו הילדים שבלימוד זה הם הדליקו נר בשמה לעיירה יהודית קטנה בגולה שהיתה ואינגה עוד. רק אז הבינו כיצד הצליחו היהודים לשמור על תדמיתם היהודית, הרחק בגולה בין הגויים, לשמור על הגחלת שלא תכבה.

בלימוד הנושא - יצרתם אתם הילדים, את הגשר בין העבר וההוה של עמנו

ועל כן תבואו על הברכה.

בעמי יוסיפוביץ, מחנכת ו/1

תלמידים יקרים!

ראשית רוצה אני להביע את הערכתי ותודתי לכם על השתתפותכם מלאת העניין בנושא הנצחת קהילה יהודית שהיתה ואינה עוד.

ההסטוריה מלמדת כי כל דבר יקר, מושג במחיר יקר, וכל הנספים שלמו בחייהם את חלקם בהקמת המדינה ותחית ישראל.

אתם הדור הצעיר ההולך וגדל בארץ חרפשיה חייב "לזכור ולא לשכוח" כי בזכותם של כל הקורבנות האלו אנו זכינו בחרותינו ולהם אנו חייבים תודה.

בושא העירה היהודית והורי חייהם של היהודים שחיו בה היה רחוק מעולמכם הקטן והילדותי. עוד יותר קשה היה לכם להבין את אשר קרה ליהודים אלו בתפוצות הגולה כאשר הצורר הנאצי בצע את זממו, לא יכולתם להאמין שאמנם עלול זה לקרות לגזע האנושי.

ככל שהעמקתם ללמוד על הבושא ולשמוע דברים וספורים כפי שהיו קיימים מפי אנשים שראיבתם - אנשים מועטים מאד שנשרדו מאותה עירה, הרי היטבתם להבין את אשר קרה לעמנו בעבר.

מקוה אני כי באמת תזכרו ולא תשכחו את אשר שמעתם, למדתם וכתבתם, ועל כך תבורכו.

קרש צפורה, מחנכת ו/2

- ה ע ת ק -

חיפה, י"ג בניסן תשל"ב
28 במארס 1972

משרד החינוך והתרבות
לשכת מחוז חיפה
רח' סנט לוקס 7, חיפה

לכבוד
מר יצחק בן-צור
מנהל בי"ס "נתיבים"
קרית-חיים

א.נ.,

הנידון: העיירה היהודית

קראתי בחוברת "העיירה היהודית" שהוציא בית-ספרכם ואשר החומר בו נכתב ע"י תלמידיכם.

היה הייתה עיירה - קלשצ'ל, ואינבה עוד. היה היו עיירות הרבה, הרבה מאוד, ובהן תסס חיים יהודיים מלאי אור, ספוגי קשיים ולבטים, והכול הושמד ואינבו. ואנחנו... ודור הצעירים הבא אחריבו - ההמשך...

על כן ערך חינוכי - לאומי, רב הוא, כאשר דור לדור מספר ומוסר... למען דעת.

תבורכו על כי כיבדתם זכרו של מנהל בי"ס "נתיבים" בעבר מרדכי זמיר ז"ל (יליד העיירה קלשצ'ל) והקדשתם לו מקום ודברים בעלונכם זה.

יישר כוחכם והמשיכו בהצלחה.

בכבוד רב

אל' דרור
המפקח המחוזי לחינוך היסודי

העתק: מר ש. עמירה, מפקח

- ה ע ת ק -

ע י ר י ת ח י פ ה
המחלקה לחינוך

905 - 111
ניסן תשל"ב
אפריל 1972

לכבוד
מר יצחק בן-צור
מנהל בי"ס "בתיבים"
רחוב ס"ב 1
קרית-חיים
ח י פ ה

א.נ.,

ארזה לך מאוד אם תמסור לתלמידים אשר לקחו חלק בהוצאת החוברת "העירה היהודית" את התרשמותי העמוקה מהחוברים המעניינים והמרגשים.

קראתי את החוברת בעיון רב ולמדתי רבות על חיי אחינו בעיירות בגולה.

תקוותנו שכל יהודי התפוצות יעלו ארצה וימצאו מקומם כאן בארצנו.

שאו ברכה על פועלכם.

בכבוד רב,

(-)

ס. בן-דב
ס/מנהל המחלקה

למנהל ביה"ס מר יצחק בן-צור, שלום וברכה!

מכובדי,

הריני ממציא לך בזה את ברכתי כמרכז הועדה הארצית להנצחת קהילות ע"י בתי הספר בישראל, ממעם "יד ושם" בירושלים.

שלש הן המטרות, שהציב לו המוסד לשואה ולגבורה "יד ושם" לפעולותיו והן:

<u>מטרה א'</u>

לחרות בזכרון-העם לעולמי עד את זכר ששת המיליונים של בני עמנו, שהומתו המתות אכזריות וברבריות, ובתוכם מיליון ורבע המיליון ילדים, והוא המספר החרפף את כל ילדי הארץ: ילדינו וילדי ערב, הנוצרים והדרוזים וכו'.

אבל השאלה היא, איך אפשר להקים מצבה לששה מיליונים נספים, הפזורים על אלפי קילומטרים ובארצות שונות; ומהו המקום המתאים והראוי לכך, ומאיזה חומר תהא עשויה המצבה, כדי שתעמוד לעד!?

והפתרון הוא:

להקים את המצבה, מצבה חיה וקיימת לעד <u>בלבות הדור הצעיר שלנו</u>, החוליה בשרשרת הדורות לעמנו, המחברת את עברנו המפואר אל העתיד הנצחי. והדור הצעיר, היורש את כל מה שיצר עמנו במשך ארבעת האלפים שנות קיומנו, הוא בלבו יקיים את המצבה, כי הוא החומר הקיים לעד, המוריש לדור הבא.

<u>והמטרה השניה:</u>

להסיק את המסקנות מהשואה והגבורה - והן: שנית שואה לא תהיה!!! נכין את הדור הצעיר לקראת הבאות, נחסן את רוחו ואת גופו ונציידו בכל הכלים הדרושים להגנתו, שכן בכל דור ודור עומדים לכלותינו, בכל דור ודור קמים צוררים להשמידנו: אך אנו עמוד בעמוד וחיה נחיה!!!

והמטרה השלישית:

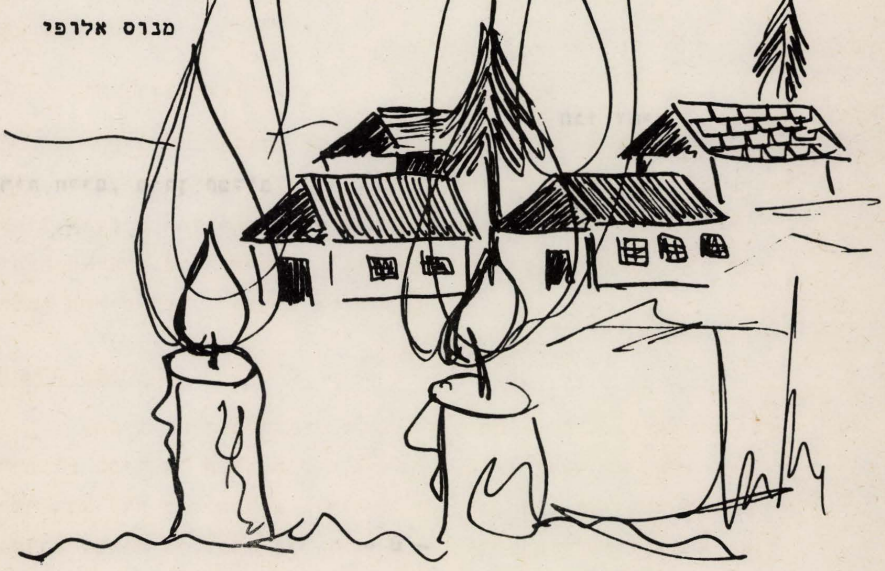
לקיים את המשימה הזאת הלכה למעשה ע"י למוד וחדירה עמוקה בשרשי חייה של הקהילה היהודית, לחשף את האור הרב בחייהם, האור שלכד אותם לגוף אחד מלא אהבה, רחמים וחסד; מלא את לבם רצון-עז לעזר איש לרעהו בעת צרה ומצוקה, לדאוג ליתום, לאלמנה, לדל ולחולה, ולשם כך הקימו מוסדות לעזרה הדדית, וכך שמרו בגבורה עילאית על יחודם, מורשתם, לשונם ותרבותם.

אנו מרכזי הועדה עוברים מבית ספר לבית ספר ומעוררים את המחנכים, הארגונים והתלמידים לקיים את המצוה הגדולה הזאת, שהיא חובה לאומית נשגבה, שההסטוריה הטילה עלינו לקיימה. וגדול הוא מעשה ההצחה לחללי השואה, גדול ועצום!

שאו תודה וברכה בשם "יד ושם" על הצחתכם את הקהילה קלשצ'ל.

יבורכו כל שהרשיטו ידם לבצוע המשימה; המנהל, המחנכים ושרידי הקהילה, ועל הכל התלמידים, שספגו בלבם את מורשתנו וישאו מעתה את תודעת היהדות ואת גורל עמנו - תודה חמה לכולכם!

מנוס אלופי

עם צאת חוברת זו כזכרון מה לעיירה קלשצ'ל שבפולין, אשר כאלפי ישובים אחרים באירופה נמוגה כישוב יהודי בסערת מלחמת העולם השנייה, באה לידי בטוי משאלת לב עמוקה של אבי המנוח, מרדכי זמיר ז"ל, אשר יזם את מפעל הנצחת העיירה וקדושיה.

בימים שנודע דבר השואה אשר פקדה את יהדות אירופה באותה עת, לא מצא ערד מנוח לנפשו וחפש דרך להנצחת עיירת מולדתו הקטנה. ארגן ועד, יזם נטיעת חורשה ביערות ק.ק.ל. ואף בקש להנציחה בכתובים, ולא זכה.

יבואו איפוא על הברכה וההוקרה ביה"ס "נתיבים" ומנהלו, המורות צפורה ונעמי ומשפחת אלופי, אשר לא חסכו מאמץ ורצון טוב בארגון ובצוע מפעל הנצחה באה זה.

חגי זמיר

קרית חיים, סיון תשל"ב

כתות ר' מנציחות את העירה קלשצ'ל

מדוע החלטנו להנציח עירה זו?

החלטנו להנציח עירה זו לזכרו של מנהל בית-ספרנו ומיסדו מרדכי זמיר ז"ל שהיה מעירה זו.

מדברי מרדכי זמיר ז"ל בפגישה ראשונה של יוצאי העירה לאחר השואה...

..."אנו נפגשים אחרי אסון גדול ואחרי שרפה גדולה שאחזה את כל בית ישראל ואת עירתנו בתוכו. זו העירה שבה נולדנו, גדלנו וחונכנו אנו, אבותינו ואבות אבותינו.

נזכר את יקירנו אשר הובלו לטבח על לא עול בכפם, בידי חיות אדם צמאי דם. נתיחד עם יקירנו, אשר לא זכו להשאיר כל זכר בעולם בכלל..."

..."ועיני לא תחדלנה תמיד לראותם,
ולבבי לא יחדל מלזעק: תועבה!
וכל האדם יתבע על מותם,
ושמים מעל עוד ירדו לבכותם,
ועולם ומלואו - על קברם מצבה".

(ש. שלום)

ע י י ר ת י ק ל ש צ ' ל

אני ניגש לכתב קצת מן הקצת מזכרונותי על עיירתי קלשצ'ל בגיל 54 כאשר 37 שנה מפרידות ביני ובין אותו יום בו עזבתיה עם עליתי ארצה.

בן 17 הייתי כשיצאתי מהבית בו גדלתי. עזבתי את הורי, אחי ואחיותי ואת גיסי וכמו-כן את דודי ודודותי וכל המשפחות אשר איתם. הלכתי, יחד עם אחותי, לתחנת הרכבת באותו בוקר של חוה"מ סוכות שנת תרצ"ו, 15 באוקטובר 1935, ביחד עם כל מלווי. הרכבת הגיעה, נפרדתי מכל יקירי, ממי בנשיקות וממי בלחיצת ידיים. כאשר זזה הרכבת, נעלמה חיש מעיני עיירתי הקטנה קלשצ'ל בה נולדתי, גדלתי ולמדתי.

אני בא לספר עליה עתה, כאשר היא אינה עוד וכאשר היהודים שחיו בה דורי דורות הושמדו באופן כל כך אכזרי ע"י אותו אשמדאי ושמן שהשמיד את כל היהודים באירופה בכל מקום בו דרכה רגלו הטמאה ולהציב בכך גל עד ליהודיה שדמם נשפך על קידוש השם באותו יום ו' בשבוע, כ"ו בחשוון, תש"ג - 6 בנובמבר, 1942 במחנה המוות בטרבלינקה.

עיירה קטנה היתה עיירתי. 200 - 150 משפחות יהודיות היו בה ומספר גדול יותר של משפחות גויים וכפרים מסביבה. רחובותיה היו מרוצפים אבנים. באמצע היתה כיכר ומסביבה בתי היהודים והמשכם ברחובות צדדיים. עיירה קטנה אולם מועט המחזיק את המרובה. כטיפת מים בה משתקף כל הים, כך היתה עיירה זו כיתר עיירות פולין כי הכל היה בה: בית כנסת, "חדר", בית-ספר מקודם אידישאי ואח"כ עברי, תנועות נוער ציוניות מכל הזרמים וכד'.

החיים תססו בעיירה זו. אף-על-פי שעיירה קטנה היא היתה ובכל זאת באו אליה ללמד תלמידים מהעיירות הסמוכות קטנות כגדולות. שפת הלימוד בביה"ס "תחכמוני" משנת 1929 היתה עברית ושפה זו שלטה לחלוטין גם ברחוב בשיחות שהתקיימו ביניהן. תנועת הנוער המביעה את חותמן על כל מהלך המחשבה שלנו

בית-ספר עברי "תחכמוני" שנת 1931

הסתדרות השומר-הצעיר, שנת 1931

הסתדרות החלוץ בקלשצ'ל, שנת 1932

יהודי קלשצ'ל ביום האזכרה בישראל, נובמבר 1953

וארץ-ישראל היתה הנקודה שאליה ערגה נפש כל ילד ונער יהודי.

תנועות הנוער הציוניות בעיירה היו כאמור מכל הזרמים. מחד "בית"ר" ומאידך "השומר הצעיר" וכמו-כן "החלוץ הצעיר" ו"החלוץ". החזקה בתנועות הנוער היתה "השומר הצעיר" והיא הורגשה יפה במקום.

עם ההתבגרות יצאו רבים מהנוער להכשרות בקיבוצים ומהם עלו ארצה. רבים אחרים עלו ארצה בדרך אחרת אם באופן לגלי או בלתי לגלי. וכך הלכה והתרוקנה אט אט העיירה ממעט תושביה שהיה בה כאשר כל אחד מוצא לו את דרכו ובעיקר לארץ-ישראל.

<u>בית הכנסת</u> שימש בעיירה לא רק כמקום קדוש בו התכנסו כל יהודי המקום לתפילה כי אם גם לכל מטרה צבורית וחברתית. דרשות של דרשנים דתיים, הרצאות של מנהיגים ציוניים שביקרו לעיירה זו וכמו-כן לפרנסי העיירה, למורי בית-הספר בחגיגות שונות, בנסיבות משמחות כאשר החופה של הבישאים, החתן והכלה היתה מתקיימת ליד מדרגותיו וחס-וחלילה בנסיבות תוגה ועצב בעת לווי מתיה.

בית הכנסת, לו עמד ערד על תילו, יכול היה לספר הרבה על אירועים כאלה שהיו בין כתליו ולא מעט גם על תפילות קורעי לב מנשים שבאו לארון הקודש שלו, לפתוח את פתחיו ובתוכו להפיל תחינתן בפני הבורא עולם שיעזור לאשה בלידתה כי חייה נתונים בסכנה גדולה. בפניה זו אל ריבון העולם ראו הנשים את האמצעי האחרון שעוד ביתן לנקוט כאשר בידי המיילדת בעיירה לא היה עוד מה להועיל.

בשבתות, מחגים ובעיקר בימים הנוראים, ראש השנה ויום-כפורים היה בית הכנסת מלא על גדותיו ובבתים לא נשאר אף אחד שלא בא להתפלל.

<u>בית-העלמין</u>, המצבות העתיקות המתמוטטות שנראו בו העידו כי דורי דורות של יהודים נולדו בה בעיירה זו, חיו בה והלכו בדרך כל הארץ באופן טבעי ואילו גורל אחרוני היהודים של דור זה שנשארו בה, שנפשם ערגה למדינת היהודים, ושעליתם אליה נמנעה בגלל גזרות הגויים, היה שונה מגורלם. לאלה לא שיחק "המזל" כי בבית העלמין הזה בו נקברו הוריהם והורי הוריהם - אליו לא הובאו לקבר ישראל כי גופותיהם הפכו לאפר במחנה המוות טרבלינקה באותו יום שחור

משחור.

בית מרחץ ומקווה היו בעיירה. נראה לי שלא היה יהודי ואשה יהודיה בעיירה הזו שלא ביקר במוסד זה ביום ששי בשבוע על מנת להטהר לקראת שבת המלכה. כבר בלילה שקדם לו הלהיטו את האבנים שעליהן שפכו ביום ששי, המבקרים בו, את המים כדי שבית המרחץ יתמלא אדים.

"החדר" שקדם להקמת וליסוד בית-הספר האידישאי והעברי בעקבותיו, אליו הובאו הילדים בגיל רך בזרועות הוריהם. "חדר" זה שהיה בחדר קטן ויחידי שבביתו הקטן של "הרבי" ושבו חדרו בקושי קרני השמש דרך חלונו הצר. בחדר זה התגוררה גם משפחתו הענפה ולעתים גם העז שהעניקה להם את חלבה והתרנגולת שהטילה את הביצה למען ילדיו.

מסובין אל שולחן על ספסל ארוך ישבו ילדי ישראל ב"חדר" כזה ולמדו תורה מפי ה"רבי" כשריחות לא כל כך בעימים ממלאים אותו בעיקר מהדיירות האלו שלא מסוג בני האדם כמו העז והתרנגולת. בין השמשות הדליקו נרות ולאורם הרביץ "הרבי" תורה לתלמידיו.

מעיירה זו יצאו גם ילדים ללמוד תורה ב"ישיבות" שבערים הגדולות יותר שלשמותיהן יצא שם טוב בגלל ראשיהן והתלמידים שהן העמידו.

אט אט חדרה לעיירה "ההשכלה" ומהרחוב היהודי החל להעלם "החדר" שאת מקומו תפס בית-הספר האידישאי ועם חדירת הרעיון הציוני תפס את מקומו בית-הספר העברי.

רובם של בני העיירה היו בעלי מלאכה: חייטים, סנדלרים, נגרים, נפחים, בנאים, שעניים, עגלונים ומיעוטם חנוונים וסוחרים. את ההספקה לחנויות היו החנוונים מביאים מהעיר הסמוכה הגדולה יותר שהיתה מרוחקת 25 ק"מ ממנה בעגלה רתומה לסוסים.

בהרות קטנים היו בעיירה. סכנת טביעה כמעט ולא נשקפה לסתרחץ ולטובל בהם כי ברוב המקומות עומק המים הגיע רק קצת מעל לטבורו של איש מבוגר. אל בהרות אלה נהרו הילדים והנוער מכל המינים בכל ימות השבוע שבעונת הקיץ. אולם, כל מין על יד קצה אחר של הנהר, כי מנהג הרחיצה בבגד רחצה עדיין לא היה מקובל כל כך וכל אחד היה מתרחץ בלי כל כסוי, כך באופן טבעי כפי שהוא נולד.

הנהר בעיירה שימש לא רק כמקום רחיצה כי אם גם כמקום אליו באו הנשים עם הכביסה שלהן לשטיפה כי בתנאים ששררו, היה זה המקום האידיאלי למטרה זו מאחר ועל אמבטיה, על ברזים וצנורות מים רק חלמו.

בארות מים אחדות היו כאן ומהן שאבו תושביה את מימיהן בכל מיני צורות. כל אחד היה בא עם שני דליים, ממלאם ומביאם הביתה. בכל בית עמדה חבית עץ ואותה היו ממלאים במים. בימות החורף הקשים, כאשר הכפור הגיע ל-20-30 מעלות מתחת לאפס היתה סכנת נפשות לשאוב מים מהבאר כי הקרח, מטיפות המים שנשפכו מהדליים, הגיע ממש עד פי הבאר ולא אחד שבר את רגליו וידיו כאשר החליק על ידה.

בכל יום ב' בשבוע היה כאן שוק... מכל הכפרים והעיירות הסמוכות נהרו לכאן מוכרים וקונים. כל הככר היתה מתמלאת בדוכנים לכל מיניהם. בירם זה היו הבתים מתמלאים במצרכים שנקנו, תפוחי-אדמה, ביצים, חמאה, גבינה וירקות שונים. בעלי המלאכה שבעיירה היו מוכרים את תוצרתם לכפריים שבאו לקנות.

במרחק של כ-2 ק"מ מהעיירה היה יער. אל יער זה היו מטיילים הילדים והנוער בעיקר בשבתות ובחגים. שם אספו ארכמניות, שם שיחקו הילדים ולשם הלכו ב-ל"ג בעומר לערוך "פיקניקים". כן היו הולכים הילדים אל מחוץ לעיר בחולות כדי לאסוף כדורים עגולים שנורו במכונות יריה בעת מלחמת העולם הראשונה כאשר משני קצותיה עמדו אז המחנות היריבים, הגרמנים והרוסים.

היו בעיירה מאפיות אולם רובם של התושבים אפו הלחם השחור לימות

החול ואת החלות לשבת בעצמם. בכל בית היה תבור והאמהות עסקו יפה במלאכה זו. הן עשו זאת בעצמן כי המשפחות היו גדולות ולקנות לחם במאפיה עלה באפן יחסי יותר כסף וזאת לא יכלו להרשות לעצמן מבחינה כלכלית.

בעוד שהאבות עסקו במלאכה ובמסחר על מנת לפרנס את המשפחות עסקו האמהות בהקלת העול על המפרנס ע"י הכנת מצרכים למאכל בימות הקיץ לקראת החורף ובימות החורף לקראת הקיץ. כך כבשו כרוב ושומן אורזים בימות החורף ששימשו למאכל בקיץ וכבשו מלפפונים בימות הקיץ ששימשו למאכל בחורף. את הנוצות מהאורזים לא זרקו. מהן עשו האמהות כסתות ואלו שימשו לכסוי בחורף, בו שרר קור עז ולמען לתת נדוניה לבנות בנשואיהן.

משרד הדואר היה בעיירה. כל מי שרצה שהמכתב יגיע אליו מוקדם יותר היה ניגש בשעה הקבועה בשעות אחר-הצהרים. שם היה מכריז מנהל הדואר את שם התושב בעבורו הגיע המכתב ובו במקום היה מוסרו לידיו. נושא המכתבים היה מחלק אח"כ את המכתבים לכל אלה שלא באו בעצמם לקבלם.

<u>יום השבת</u> הורגש יפה בעיירה. כבר ביום ששי בשעות אחה"צ החלה שבת המלכה לפרוש את כנפיה ולפנות ערב ברכו האמהות שלנו על נרות השבת והאבות עם ילדיהם הלכו לבית הכנסת. לסעודות השבת בליל שבת ובשבת בבוקר לאחר התפילה היה טעם אחר לגמרי מאשר לסעודות חול. "הארוח לשבת" שהיה כמעט בכל בית יהודי הוסיף על טעמו.

כל חג וטעמו איתו. אולם החג היפה שזכור לי היה חג הפסח. הוא בא בעקבות החורף שחלף, השלג הנמס, הכפור שפג וביישר איתו את בוא האביב. עשו זאת החסידות שבאו מארצות רחוקות שבועות אחדים לפני-כן. מהבתים הוציאו את החלונות הכפולים, סיידו וצבעו. את הספרים הוציאו החוצה כדי לאוררם וש"החמץ" יצא מהם. כל אחד תפר לו בגד חדש אצל החייט ובעלים חדשות עשה לו הסבדלר.

כאשר חלף "הפורים" החלו מיד באפית המצות לקראת חג הפסח. הילדים נטלו חלק נכבד באפיתן. האפיה היתה בתנורי בתים אחדים שבעיירה שהוכשרו לכך במיוחד. הכלים המיוחדים לפסח שנשמרו כל השנה בעלית הגג שימחו ליבם של הילדים. מראם וריחם חיים עד היום בזכרוני.

בימי שמחה ובימי צער ותוגה היו כל אנשי העיירה משתתפים. ה"כלי-זמרים" בחתונה שימחו את הקהל והשמחה הורגשה יפה כאשר כולם נוטלים בה חלק. וכן הדבר בימי צער ותוגה כאשר כולם מלווים את בן או בת עיירתם בדרכם האחרונה.

הנה כך זכורה לי העיירה על יהודיה. כך זכורים לי ימי ילדותי וימי נעורי בה. כל זה נראה כיום רחוק וקרוב כאחד. רחוק כמבעד ערפל וקרוב כאילו זה עתה היה הדבר.

אולם, עצוב מאוד ומר הוא כאשר את הזכרונות המעטים האלה אני מעלה בנסיבות שהמרחק האנושי לא יכול היה לדמות. התמונה הקודרת ביותר העומדת לעיני היא זו, כפי שתארוה האודים היחידים שנצלו מהשרפה הגדולה שאחזה בכל יהודי העיירה על זקניהם, נשותיהם וטפם כאשר הלכו שלובים יד ביד בשורות לתחנת הרכבת, נבלעים בתוך קרונותיהם ששימשו להובלת משאות ובהמות ומובלים לתחנת הרכבת שבטרבלינקה ומשם לדרכם האחרונה למחנה ההשמדה שעל ידה.

תמונה זו, שבשורות אלו של יהודי העיירה צעדו הורי, אחי ואחיותי עם ילדיהם, דודי ודודותי ומשפחותיהם - תמונה זו תעמוד לעיני לעולם וזכרם לא ימוש מלבי כל עוד אהיה בין החיים.

ערב חג השבועות, תשל"ב - 18 במאי 1972 יוסף זמיר

מה נודע לנו על העירה קלשצ'ל

מפי מר יהושע פרבר

תלמידים שואלים - מר פרבר מספר:

היכן היתה העירה ומה היה מראה נופה?

קלשצ'ל נמצאת כ-49 ק"מ דרומית מביאלוסטוק שהיה עיר המחוז. העירה שיכת כיום לרוסיה, בעבר לפולין.

העירה נמצאת באיזור מישורי. את העירה חוצה נהר שלאורכו היו כ 5-6 מחנות קמח שהופעלו ע"י האכרים הרוסיים. גשר עץ חלק את העיר לשנים ועל הגשר נבנו שני סכרים ומאגר מים להפעלת אחת ממחנות הקמח. הנהר שמש כמקום רחצה. במרחק של 20 ק"מ מהעירה, היה יער גדול אשר בו היו חיות אילו: הצבי, ארנבות, דובים, חתולי פרא, נמיות ועוד. לאחר רדת הגשמים יצאו לקטוף ביער פטריות ואוכמניות. כדי לעבור את היער בזקקו לנסיעה במכונית במשך יום. הברון הירש רכש חלקת יער גדולה ועשה שם נסיון להתישבות יהודית.

החרף נמשך מחדש כסלו ועד לחדש ניסן. בחרף ירדו שלגים והטמפרטורה ירדה עד ל-20^{0}-. בקיץ ירדו גשמים לסירוגין. בחדשי הסתיו זרעו דגן והשלג כסה את האדמה בעובי של מטר אחד. בקיץ, בחדש תמוז, קצרו את התבואות. האזור התברך גם במרעה טבעי שבו גדלו פרות, סוסים, חזירים וכבשים.

בתי העירה היו בנויים עץ ובהם חלונות קטנים שלא נפתחים. הגג היה עשוי שפוע אחד. ברוב הבתים הגג היה מקש שגשם לא יחדור. הקש היה אלומות קטנות קשורות ובבית היה חם. היו גגות עשויים לוחות עץ שבכנסו אחד בתוך השני. הרצפה היתה מעץ.

אילו אמצעי תחבורה ותקשרת היו בעיירה?

קשרי התחבורה בעירה היו ע"י עגלות וסוסים. הרכבת שעברה בעירה - היתה בדרכה לורשה.

הדואר בעירה היה: זוג סוסים ועל צוארם פעמונים. בדהירתם נשמע הצלצול ואז ידעו שהדאר הגיע. בכל העיר היה דואר אחד ותיבה אחת. כל אחד הלך לשאול אם יש לו דואר. כן היו יובי דואר, מה שהקל על אמצעי התקשרת.

מה היו התנאים הרפואיים בעיירה?

רופא לא היה בעיירה. היה בית-מרקחת אחד והרוקח היה כל-יכול. הלידות היו בבית. המילדות היו נשים מבוגרות, בעלות נסיון. שיטות הריפוי היו פרימיטיביות ביותר. למשל, כיצד רפאו כאבי גרון? - היו מורחים את הצואר במשהו חריף, ועל זה היו שמים קש של מסאסא וצמר-גפן. או שהיו קושרים את הצואר במגבת ומרימים את החולה למעלה ואח"כ מורידים אותו, וכך עשו כמה פעמים והכאב חלף. - חולה מסוכן היו לוקחים לביאלוסטוק או לורשה לשם קבלת טפול.

האם היה מתקים "שוק" בעיירה?

כל יום שני היה מתקיים שוק. בשוק היו מוכרים נוצרים ויהודים. האכרים הנוצרים מכרו תוצרת חקלאית והיהודים מכרו בגדים, נעלים, מלח, נפט וצרכי מכולת.

ה"ירידי" - היה בערך לפני חג הסוכות. הירידי היה מחולק לחלקים, פנות ודוכנים לכל דבר. היהודים הקימו ב"ירידי" ביתני בד ומכרו בהם את תוצרתם.

שטח השוק היה כ-3 עד 4 ק"מ, בצורת רבוע מסביב לבתי היהודים.

ה י ה ו ד י ם

ב ע י ר ה... ק ל ש צ' ל...

כ-70% מהיהודים נולדו בעירה. מספרם היה כ-700 נפש שהם 200 משפחות. היהודים גרו יחד, ברובע אחד. היחסים בין היהודים והנוצרים היו טובים. בתקופת מלחמת העולם הראשונה, בשנת 1914, רב היהודים פחדו מהצבא, כי בסביבה זו לא ראו חיילים. ביחוד פחדו מהקוזקים, כי אלה היו מאד אכזריים כלפי היהודים. הקוזקים העלילו על היהודים שהם מרגלים לטובת הגרמנים והתעללו בהם באכזריות.

בזמן המלחמה, בעירה לא היה מה לאכול, אע"פ שהמלחמה היתה רחוקה ממנה בעשרות אלפי קילומטרים. הגרמנים שבצחר, נכנסו לעירות והתחילו להעביד את היהודים בפרך. כל משפחה צריכה היתה להביא כמות מצמח הסרפד, כי מזה הכינו הגרמנים בדים, אחרת לא קבלו היהודים קמח כתמורה לסרפדים. ברגע שהגרמנים ידעו שהם עומדים להפסיד, הם הוציאו מהעירה את כל הרכוש. כן הוציאו מעצי האורן את השרף ואז העץ היה מתיבש, נופל וכך הוציאו את גזעי העצים לגרמניה.

<u>האם היו חוטבי עצים ושואבי מים בעירה?</u>

כן, הנוצרים. בקיץ היו כל יהודי העירה מכינים להם עצים לחורף, כדי שהעץ יתיבש טוב וישמש להסקה.

את העצים כרתו הנוצרים. את המים שאבו הנוצרים מהבארות והובילו אותם לבתים.

מה היו מקורות הפרנסה של יהודי העיירה?

בתי-חרושת לא היו. רב היהודים היו בעלי מלאכה, כמו: סנדלרים, נפחים, בנאים, חייטים, שענים - אחד המקצועות המכובדים בעיירה. כן היו חנוונים, עגלונים וסוחרים. המסחר היה בין הנוצרים והיהודים והפרנסה היתה בדוחק. היהודים בהלו פונדק ומסעדות שבהם השתמשו רק הנוצרים.

נערים למדו מקצוע אצל בעלי המלאכה. במשך שנה לא נתן בעל המקצוע לנער לגשת לכלי העבודה. לאחר שנה נתן לו להתחיל קצת לעבוד.

כיצד היתה מאורגנת הקהילה?

בקהילה היו גבאים שעבדו בהתנדבות. תפקידם העיקרי היה בבית-הכנסת. בסכסוכים בין היהודים היו הם הבוררים ובשלב קשה יותר היה דין-תורה.

הרב - היה נותן חופה וקידושין. אל הרב היו באים בשאלות של דינים והוא היה הפוסק. לרב היה מקום מכובד בבית-הכנסת. את משכורתו החדשית קבל מהקהילה וחי חיי דוחק.

החזן - התפלל בחגים וכן נצח על מקהלת ילדים בבית-הכנסת.

השמש - היה מדליק את הנרות ביום ששי. מחזיק נקי את בית-הכנסת, מחלק את "האורחים" לשבת. היה מתפלל ב"מוסף" ובראש-חדש. לשמש היה סגן, שהיה מעיר את יהודי העירה בחדש אלול ל"סליחות".

מוסדות חנוך ותרבות בעירה

"החדר" - בחדר למדו מגיל חמש. בקיץ
למדו עד 5 אחה"צ ובחורף עד
8 בערב. כדי להגיע מה"חדר"
הביתה, החזיקו הילדים בידם
מנורה עשויה פח, מוקפת
זכוכית ובפנים נר וכך האירו
את הדרך. בנות לא למדו ב"חדר",
אלא למדו מהאם את מלאכת הבית.

"תלמוד-תורה" - היה קיים בבית-הכנסת, כיון שקשה היה לשלוח
את הבן מחוץ לעירה.

"בחורי ישיבה" - בעירה לא היתה "ישיבה" והבחורים למדו בבית-
הכנסת. את תלמידי הישיבה היו מחלקים כל יום
למשפחה אחרת לסעוד. לישון - ישבו בבית-הכנסת
ולשבת נסעו הביתה אילו שגרו מחוץ לעירה.
בגמר הלימוד ב"חדר" ידעו סדור תפילה, תורה,
נ"ך, גמרא וכן לכתוב ולקרוא אידיש, שהיתה גם
שפת האם. בעלי האמצעים שלחו את ילדיהם ללמוד
בעיר הגדולה ומי שלא היו לו האמצעים לכך שלח
את בנו ללמוד מקצוע.
בשנת 1920 בא לעירה מורה שלמד עברית בהברה
אשכנזית.

ספריה - בשנת 1920 ארגנו ספריה על ידי תרומות.

תיאטרון - בהשפעת אנשים שבאו מהערים הגדולות וספרו על התיאטרון, התארגנה גם בעירה להקה של שחקנים.

העתון - מערכת עתון היתה קיימת בורשה והעתון הגיע בקושי לידי שלושה עד ארבעה אנשים בעירה.

איך היו תושבי העירה מקבלים מים?

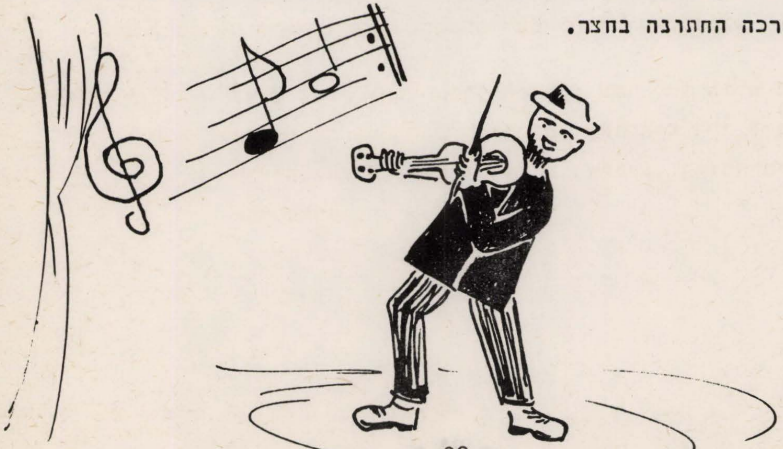
בכל בית נוצרי היתה באר אשר שמשה להשקיה. מים לשתיה היו רק בשתי בארות. בכל בית עמדה חבית שארתה מלא יום-יום שואב מים. דרך שביה להבאת מים היתה: ליד בית-המרחץ היה מעין, היו ממלאים בקבוקים במים וכך הביאו מים לבתים.

האם היהודים התגיסו לצבא?

היהודים עשו כל המאמצים כדי לא ללכת לצבא. היהודים לא אכלו כחודשיים, שתו תה מר וכך ירדו במשקלם וזה פתר אותם מגיוס. כן היו גורמים לעצמם מומים שונים, והסיבה: כל חייל סבל בצבא.

כיצד היתה בערכת חתונה בעירה?

החופה בערכה ע"י בית-הכנסת בליווי כלי-זמר. המסיבה בערכה אצל הורי הכלה. כל העירה היתה מוזמנת וכלם היו עוזרים. סגן השמש היה מודיע על הנשואין והיה מזמין את כולם. בחורף היתה צפיפות. בקיץ נערכה החתונה בחצר.

בר-מצוות - כיצד? היו קוראים לתורה, מניחים תפיליו, אבל לא היו עורכים מסיבות.

האם היו תנועות נוער בעירה?

תנועת "החלוץ" באה לעירה רק בשנת 1920, בזמן העליה השלישית, אחרי פרעות קישינוב. התרבות הציונית וחזון הרצל לא הגיעו לאזני היהודים בעירה.
האדוקים-החרדים התנגדו לדבור עברי ולבית-ספר עברי וכן לתנועות הנוער.

איך היתה השבת בעירה?

בליל שבת רוב הנוער הלך לבית-הכנסת. בבית-הכנסת היה ענגג-שבת.
בשבת בבוקר היתה יוצאת המשפחה לתפילה לבית-הכנסת.

"אורח לשבת" - בליל שבת, לאחר גמר התפילה, עמד ליד הדלת והיה מתאים את האורחים למארחים. האורחים היו עוברי-ארח מעירה לעירה, דוברי רוסית ואידיש. האורח היה הולך אחר מארחו.

במוצאי-שבת היו מבקרים אחד אצל השני. היו מבשלים תפוחי-אדמה, מכינים דג מלוח, מחממים מיחם על פחמים, מעמידים כל זה על השולחן בתוספת קוביות סוכר ושותים חמש עד שש כוסות תה.

אנשי העירה אהבו לארח והיו מצטערים אם לא היו מספיק אורחים לשבת.

ביום שישי, הכינה האם לשבת חלות, דגים, גזר מבושל וכן תפוחי אדמה עם שזיפים יבשים.

האם היו מוסדות צדקה וסעד בעירה?

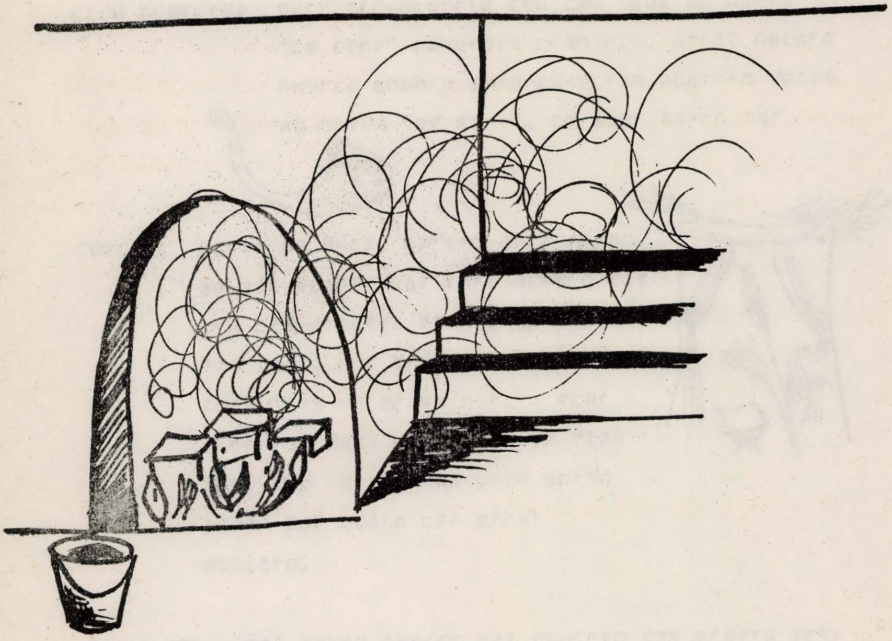
בית-הכנסת היה המרכז הרוחני של העירה. על הקיר הימני בבית-הכנסת היו קופסאות מנחושת ובהן היו תורמים. אחד הימים לתרומה היה בערב יום הכפורים. בערב יום הכפורים היו מעמידים בבית-הכנסת שולחן ארוך ועליו קערות עץ ובתוכן היה ניר ועליו כתוב לאיזו מטרה הולך הכסף והאנשים היו תורמים לצדקה.

קופת-גמילות חסדים את התרומות לקופה זו אספו נכבדי העירה והיהודים תרמו בעין-יפה. מקופה זו עזרו למשפחות מרובות ילדים, בהכנסת כלה או למשפחות שפרנסתן דלה. ביום חמישי היו מביאים לכל הנזקקים צורכי שבת.

חברה-קדישא: האנשים עבדו בהתנדבות ורק הקברן קבל סכום סמלי.

האם היה בית-מרחץ בעירה?

בית-המרחץ היה בנוי בצורה פרימיטיבית. בתנור היו שמים אבנים והיו מסיקים את התנור כל הלילה. האבנים היו לבנות כמו שלנו. על האבנים היו שופכים מים וכך נוצרו אדים לבית-המרחץ. בבית-המרחץ היו ספסלים בצורת מדרגות והאדים היו מכסים את כל הספסלים, כך שהספסל העליון לא נראה מרב אדים.

"ושמחת בחגיך"

איך חגגתם את החגים בעירה?

בראש-השנה: ראש-השנה נחשב לחג טוב. כולם הלכו לבית-הכנסת, וכן נהגו לאכול ממתקים.

ביום הכפורים: בליל יום-הכפורים כולם באו לשמע את תפילת "כל נדרי" והצפיפות היתה רבה. מדוע? האנשים האמינו שהמתים באים בליל יום הכפורים לשמוע את תפילת "כל נדרי". כל אנשי העירה צמו.

בסוכות: הביאו את ארבעת המינים מארץ-ישראל. שם-שבע משפחות קנו והיו מביאים לכל בית כדי שיתפללו עליהם. אם סוכות יצא בשבת, היו לוקחים "גרוי של שבת" והוא הביא את ארבעת המינים לבתי היהודים, לאחר שהרב התיר לו לגעת בהם. לכל יהודי היתה סוכה שהיתה נפתחת כמו כנפים כדי שיראו הכוכבים.

בשמחת תורה: היו שמחים ואפילו היו משתכרים ועל הילדים זרקו סוכריות.

בהושענא-רבה - היו קוסמים מעצים עצים דקים וחובטים בספסל עד שהעלים נשרו.

בחנוכה - היו אופים לביבות וכן היו שוחטים ברוזים והיו לוקחים את השומן ומסגנים בבצל. הילדים שחקו בסביבונים שהכינו בעצמם והיו כותבים עליהם: נס גדול היה שם.

ט"ו בשבט - השלג והקור היו חזקים ביותר, 30^{0}-. נהגו לאכול פירות ט"ו בשבט.

בפורים - השלג מפשיר, הולכים לבית-הכנסת, קוראים את המגילה. בהזכרת המן היו מרעישים ברעשן. כן היו נוהגים לשלוח מנות איש לרעהו ולהציג את מגילת אסתר.

בפסח - כל משפחה חגגה לבד, כי הבתים היו קטנים ולא יכלו לאכלס יותר מאשר משפחה. נהגו להחליף את הכלים. כן הכינו כוס מכסף לאליהו והיו פותחים לו את הדלת. את היין הכינו לבד. ראש המשפחה היה יושב על כרים בשעת הסדר.

ל"ג בעומר - לא חגגו ולא הדליקו מדורות.

שבועות - היה החג הטוב ביותר. היו הולכים לקטוף ירק אותו היו מפזרים בתוך הבתים. כן נהגו לאכול עוגות גבינה.

האם היו בעירה מנהגים מיוחדים?

כן, למשל אפית הלחם ואפית המצות.

את התנור לאפית לחם היו מסיקים פעם בשבוע. בתוך התנור שמו עצים, הדליקו לחצי שעה ואח"כ היו מוציאים את הגחלים, מנקים ומכניסים את הלחם. את הפתח היו סוגרים עם לבנים כדי שהחום לא יצא. כל ככר לחם שקל 8-10 ק"ג. הלחם היה מקמח שחור. לפני הלחם אפו את החלות מקמח לבן. חלות אכלו רק בשבת. באמצע השבוע לא הרשו לעצמם לאכול חלות. ביום אפית הלחם היו אופים פשטידה מתפוחי אדמה ולא היה גבול לשמחת הילדים.

אפית המצות - אחרי פורים היו עשרה אנשים מתאספים בבית-אחד ובעזרת אש היו מנקים את התנור ומכינים אותו לאפית המצות.

האפיה בעשתה בהתנדבות. המצות היו בצמצום. רק ביום השביעי של פסח חלקו יותר מצות, כשראו שנשארו מספיק מצות.

את המצות היו אופים בתוך מכתש מיוחד שהיה עשוי עץ.

האם היו אמונות מיוחדות בעירה?

כן, היו והן:

1) בנהר מקום שאסור להתרחץ. מדוע? כי במקום ישבו אדם שיוצא מהמים והיה סוחב אתו את המתרחץ.

2) שדים ורוחות - היהודים האמינו בשדים ורוחות ולכן פחדו ללכת בלילה. בפרט פחדו ללכת ליד בית-הקברות שהפיל פחד על התושבים.

ראיינו: תמנע, יצחק ג., יצחק ו.,
מרדכי, לאה, אילה, אלי,
נחום ואריה ג.

... היה היה לי בית, קטן וגם משבח
ובו שנים חייתי בשקט את חיי
רעים שובים סבבוני, רבים היו כל כך
כי שירה וזמר מלא ביתי בלי די.
ואז הגיעו הם אל ביתי הדל
ובעקבותם המות ומשטמת הצר...
בירם אחד הרסו, שמוהו עד עפר.
... נשארתי בן בלי בית, כמו צפור בלי קן
ולא ידעתי למה ומה בי האשם...

איך היו משתדכים בעירה?

האנשים העשירים היו מחפשים בעלי...יחוס. לבנות - היה האב מתייעץ עם ראש ה"ישיבה" מי מתאים להיות חתן לבתו. החתן היה סמוך על שולחן חותנו במשך 3 שנים ואח"כ היה מכניסו לעסק.

בעלי המלאכה, שהם נחשבו לשכבה הבינונית, היו מכירים אחד את השני ללא שדוך, בעצמם. גיל הנישואים היה בע משש-עשרה עד שמונה-עשרה.

האם דאגו אנשי העירה לנשואי יתומים?

כן, דאגו. חתונת יתום ויתומה היה הדבר היפה ביותר שלו זכתה העירה. כל אנשי העירה היו משתתפים בחתונה. לפני החתונה היו אוספים כסף וכלים בלי יוצא מן הכלל, תרמו את שלהם בעין-יפה, מי בכסף ומי במתנות יקרות, כדי שתהיה חתונה יפה ולא תהיה אפליה בין יתום לאחר.

כיצד נהגו לקבור מתים?

ליהודים היה בית-קברות משלהם. בשעת הלויה השתתפו כל יהודי העירה, אפילו שובא ועורין היה משתתף ונתנו לו שעת כושר למחול ולסלוח.

היכן היו מכבסים?

היו מכבסים במי-הבהר. בנהר היה מסודר לוח עץ ארוך שעליו היו מניחים את הכביסה, מתכופפים וחובטים אותה במקל עץ. לא ידעו מה זה אבקות כביסה והרתחת כביסה.

היכן היו שופכים את האשפה?

את האשפה הניחו ליד הבית, שפכו עליה מים על מנת להחניק את הריח, ואח"כ היה הגוי עובר בעגלתו ואוסף את האשפה ומעבירה לשדות, היכן שהיתה משמשת כזבל.

מה עשו הילדים בזמנם הפנוי?

הזמן הפנוי היו בימים ששי אחה"צ ובשבת. הילדים היו מתאספים ומשחקים במשחקים פשוטים שהכינו במו ידיהם. בשבת - היו יוצאים לטייל בסביבת היער.

בימים ששי אחה"צ כל אבא לקח את הילד וערך לו בחינה על מה שלמד במשך השבוע ב"חדר", ואוי ואבוי לילד שלא ידע לשנן את פרקו. הילד הרגיש את נחת זרועו של האב בהתאם שנאמר: "חושך שבטו - שונא בנו".

ראיינו: ענת דור, מזל, זבולון
אסתי, תמנע ומשה א'.

לאחר הראיון עם מר פרבר

הגענו לביתו של מר פרבר ביום חורף גשום וקר. לא ידענו מה מצפה לנו לשמוע מפיו על ההוי בעירה היהודית, כי רחוקים אנו מחיי היהודים בעירה. תוך כדי שיחה הרגשנו את עצמנו כאילו אנו חיים את העבר, את חיי היהודים בעירה.

תמנע: הרגשתי קרבה לחיי היהודים בעירה.

יצחק ג.: רציתי לדעת עוד ועוד דברים, אזני לא שבעה משמוע.

אלי: הרגשתי כאילו אני עצמי חי בעירה.

אריה ג.: הרגשתי כי אני בא מאחת העירות, ומספר מזכרונותי על העירה.

בחום: עד לבואי למר פרבר, כל חיי העירה היו בעיני מעורפלים ולאחר הראיון התבהר לי כל חיי היהודים בעירה.

אילה: פתאם הרגשתי שאני חיה ומביטה את חיי העירה.

מרדכי: חיי העירה נראו בעיני כחלום, ופתאם חלום הופך למציאות.

לאה: לאחר הראיון הרגשתי כמה חבל שההוי הזה בעלם ואיבנו.

תמנע: נסיתי לחשוב, איך הצליחו יהודי העירה לשמור על תדמיתם היהודית בין הגויים.

יצחק ג.: הרגשתי במה שרוה הוי היהודים אז ומהו כיום.

מרדכי: הרגשתי כמה האמונה חזקה ועודדה את רוחם.

אריה ג.: הרגשתי כמה היו היהודים בעירה מלוכדים ודאגו אחד לשני.

תמנע: הרגשתי שאני מכבדת את יהודי העירות ששמרו על תדמיתם וצביונם כיהודים ובזכותם אנו חיים על אדמתנו חיי חופש ודרור.

רשמים מבקור במוזיאון
לוחמי-הגיטאות

עגת הלימי: התרשמי מארח חיי היהודים בעירה.

אילה: ראני התרשמתי מארח חיי המשפחה בעירה.

כלם: הרגשנו כאילו אנו לומדים ב"חדר"...

אריה גרס: הרגשתי כיצד ידעו יהודי העירה לכבד ולשמור את השבת.

אבי: התרשמתי ממשחקי הילדים ובפרט שכל משחק הכינו בעצמם.

לאה רבעמי: נהנינו לקרא על שירותי הבריאות והאמונות הטפלות שהיו קשורות בריפוי.

נחום: התרשמתי מהאנשים שחיו בעירה וכל אחד ידע מהו תפקידו בעירה.

רון: כיצד ידעו היהודים להשתלב בין הגויים בימי השוק בעירה.

לאה: חייכתי לעצמי, בראותי כיצד היו מביאים את המים לבתים, בעזרת שואב ולו אסל ושני דליים.

עגת דור: התרשמתי מכלי האוכל - כלים ליום יום, כלים לשבת וכלים מיוחדים לפסח.

אריה אורן: ראיתי גם אומנים יוצרים בעירה. הרשמים אין להם סוף, כל דבר מעניין ומיוחד.

כלם: הרגשנו שאנו חיים בעירה וחבל שהוי חיי היהודים בעירה נחרב ונהרס.

תלמידים כותבים זכרונות מהעירה

... בילדותי חייתי בעירה קטנה ברוסיה ואספר לכם מזכרונותי: כל יום שבי וחמישי יצאנו אני ומשפחתי לשוק לקנות ולמכור סחורה. בשוק עברנו מדוכן לדוכן וחפשנו מציאות. בבוא השבת שמחנו מאד. רחוצים ולבושים יפה הלכנו לבית הכנסת. אימי היתה מכינה חמין. כשחזרנו מבית הכנסת השולחן היה ערוך והבית היה מואר. למחרת, ביום שבת, יצאנו לטייל. כל העירה לבשה חג ושמחה. אנחנו הילדים רצינו שיום זה יערך שנה כי ידענו שמחר נצטרך ללכת ללמוד. בבית-הספר בהפסקה שחקנו במשחקים שונים.

זה רק חלק קטן מתוך חוויות חיי בעירה, כי אם רציתם, הייתי יכול לשבת אתכם ולספר לכם עוד ועוד בלי דעת מתי אגמור.

זבולון בר-לב ו/1

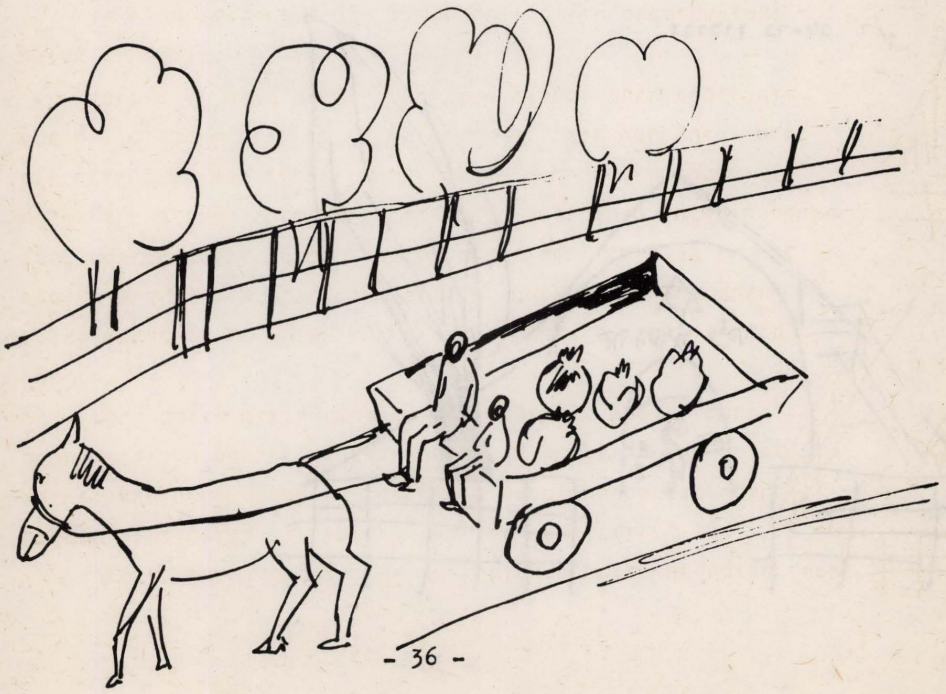

בילדותי חייתי בעירה קטנה ורחוקה ברוסיה. הרבה דברים יפים זכורים לי. בימי ראשון היה מתקיים בעירתנו שוק של כל העובדים בסביבה. השוק היה הומה אנשים ודוכנים למכביר. כל סוחר שיבח את סחורתו בקולי קולות.

אבי הייתי נוסע עם אבי כשבעגלתנו מוצרי חלב. לעת ערב היינו חוזרים הביתה עם קמח, אורז, סוכר וכל המוצרים החיוניים אשר אפשר היה לקבות בשוק בזיל הזול.

במשך השבוע היינו לומדים ב"חדר". אחר הצהריים היינו יוצאים לשחק בחורשה. ביום השבת היינו מאחרים לקום, אוכלים ארוחת בוקר והולכים לבית הכנסת להתפלל. על פי רוב, לשבת היה אבי מביא "אורח לשבת" ואנחנו אהבנו להשתעשע אתו. בערב שבת היתה אמי מדליקה נרות ומברכת ואנחת בני הבית בשמעה בכל הבית. היתה זו אנחת שמחה על בוא השבת... כן היו פעם זמנים יפים מאד.

אריה קלמכטר ו/1

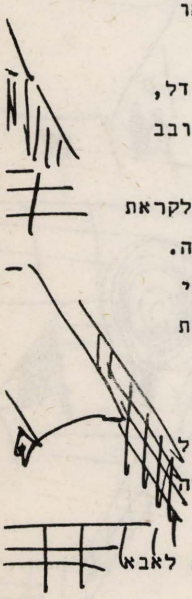

ק ה י ל ת נ י

קהילתנו היתה קטנה מאד. שני רחובות צרים בפינת העיר. חלק גדול מהיהודים לא חיו בקהילה אלא היו מפוזרים בין הגויים. הבתים היו קטנים ואפורים. בסמטאות הצרות שיחקו ילדים קטנים חבושי כיפות ובעלי פאות מסולסלות שייחדו אותם מהגויים. ילדות קטנות לבושות שמלות ארוכות המתנפנפות ברוח.

במרכז היה בית בן קומה אחת, היה זה בית הכנסת. לידו חצר קטנה שבה היו בונים סוכה בחג הסוכות. אהבתי בית זה שעל עמודי השיש שלו מצוירים ציורים תנכ"יים ועל התיקרה העגולה מצוירים 12 שיבטי ישראל. ליד בית הכנסת היה בית מלאכה קטן לעשיית קלפים ומגילות. מאחורי בית הכנסת היה ביתו של הרבי שבו רכשו כל פרחחי הקהילה חוכמה ודעת. כמובן נמצאו גם חנויות קטנות לכלי בית, כלי כסף וזהב, חנות מכולת, חנות לתפירת בגדים וחנות הבשר הכשר שבעלה היה תמיד עם ידים מגואלות מדם, מרב שחיטת עופות.

זו היתה כל עירתנו שבה נרקמו חיי הקהילה שאנשיהם נשאו תפילה לירושלים.

זכורים לי היטב ההכנות לערב שבת שנערכו בתוך ביתנו הדל, שכאילו קם לתחיה ביום זה. הייתי ילד קטן כאחד הקונדסים סובב בין רגליהם של אמא ואחותי הרכונות מעל סירי החמין והמרק המפיצים ריח נפלא ומגרה בין חדרי הבית המצוחצחים והנקיים לקראת שבת, מסתובב אנוכי ומנסה "לעזור" על פי דרכי והתוצאה ברורה. שולחים אותי להביא חלות שבת מביתו של שמואליק האופה. אהבתי לעשות עבודה זו כי אהבתי להריח את הריח הנעים הנודף מהחלות הטריות.

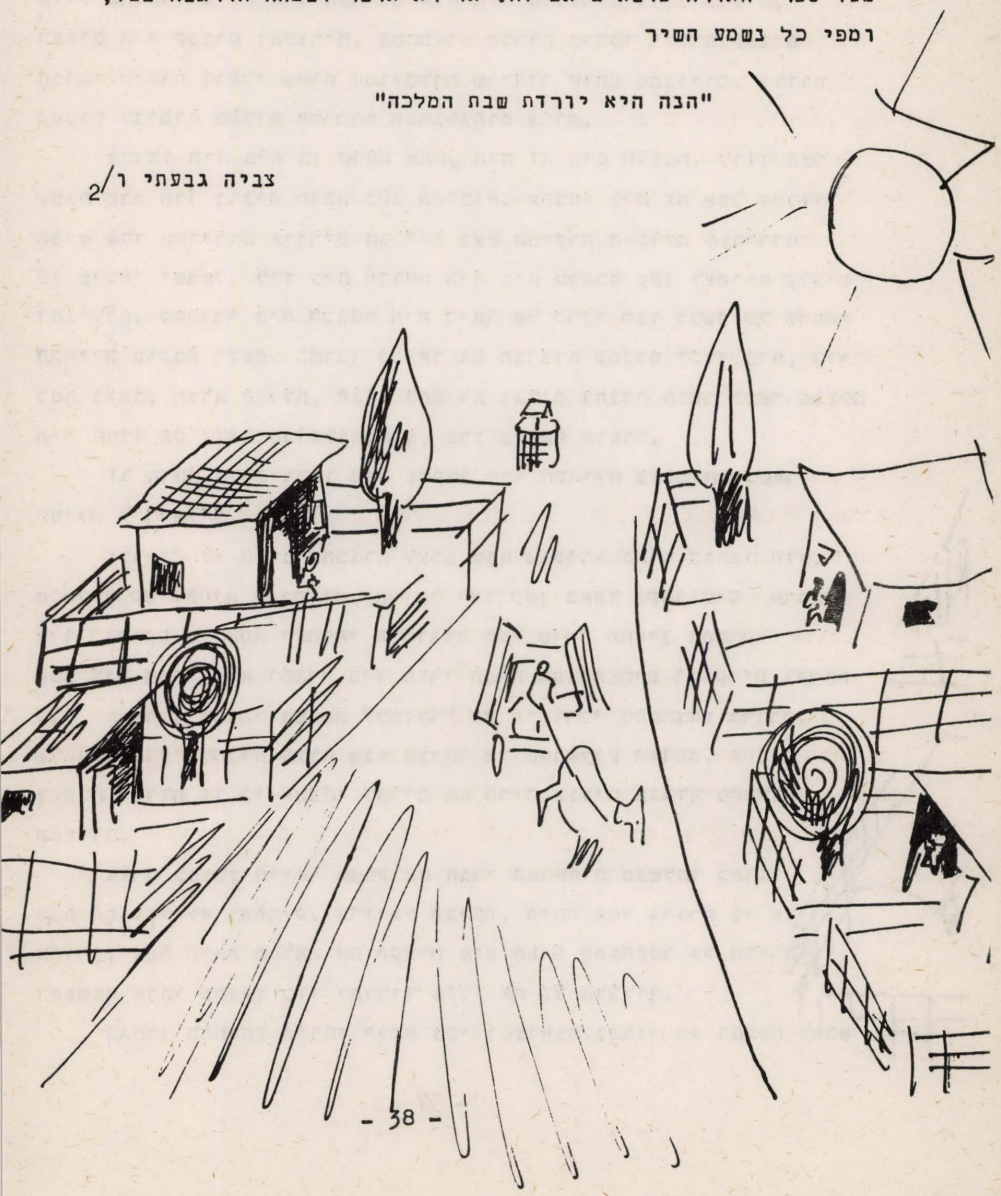
בדרך כמובן הייתי משחק עם חברי הפרחחים שנשלחו כמוני מבתיהם כדי לא להפריע. בהגיעי הביתה, היתה אמי גוערת בי על אחורי, אחר היתה ממלאה את הקערה מים חמים שהתחממו על הכירה ושפשפה אותי כהוגן כדי להוריד מעלי את כל הלכלוך.

בגמרי להתרחץ הייתי יוצא נקי ומצוחצח בבגדי חג ומצפה לאבא

שיגמור אף הוא. אז הייבן יוצאים שביבו שלובי זרועות לבית הכנסת. שם היה ניגלה לעיני אחד מפילאי הקהילה. יהודים רכונים מעל ספרי התורה נושאים תפילה. אוירת אושר ושמחה הורגשה בכל, ומפי כל נשמע השיר

"הנה היא יורדת שבת המלכה"

צביה גבעתי ו/2

בתים צפופים. ברחובות הצרים המרוצפים אבן נשמעים קולות ילדים. במרכז הקהילה נמצאות כמה חנויות. החנות אותה אני אוהב במיוחד היא החנות של הירקן מיזרחי. הוא תמיד צועק ומכריז על סחורתו וקולו נשמע כרעם מתגלגל.

בדרך כלל אנו גומרים את הלמודים בשעה ארבע ואז פורצים אנו החוצה לשחק ברחובות או שערוכים טיול קצר בחיק הטבע. אך ביום חמישי שונה הדבר בתכליתו. ביום החמישי רץ אנוכי הביתה מיד לאחר גמר השעורים, ומדוע? מפני שאני אוהב להסתכל כיצד מכינה אמי ממעמים לשבת.

אני מסתכל שעות ארוכות כיצד ידיה המקומטות של אמא לשות בבצק, וכיצד היא מגלגלת אותו וקולעת ממנו צמה לתפארת. אם אני מתנהג יפה אז אני זוכה בחתיכת בצק קטנה שבין-רגע תהפך לשחורה בשל ידי המלוכלכות.

ביום שישי בערב כאשר כל בני הבית נקיים, לבושים חגיגי ומסורבין, שואל אותי אבא על למודי במשך השבוע. אחרי הדו"ח שהוא חיובי בדרך כלל צועדים אנו לבית הכנסת. בחוץ כל רחובות העירה ריקים מאדם, אך לפתע יגיחו היהודים מבית הכנסת בפנים מאירות וברכת "שבתא טבא" בפי כולם. אנו מגיעים הביתה. השולחן ערוך. אבא מברך על החלות והרגשת שמחה ואושר ממלאה כל לב.

בשבת אחר הצהרים הולכים אנו שוב לבית הכנסת, אך בליבנו ההרגשה שונה. עצב ממלא את ליבנו. ומדוע? יודעים אנו כי הנה תם יום המנוחה ומחר שוב יתחיל שבוע חדש ומיגע. אך עדיין קיימת בחמה קטנה בליבנו - בעוד שישה ימים תבוא שוב השבת, שלה אנו מצפים בכליון עינים ויחד עם השבת תבוא המנוחה והשמחה.

תמנע פלד ו/2

בתים ישנים של אבן. רחובות צרים. במרכז עומד לו בית-הכנסת סביבו מפוזרים הבתים והחנויות. חנותו של מושיקו שבה קבו כל יהודי העירה, כי היתה זו החנות היחידה ובה בשר כשר. כמה חנויות מכולת קטנות ודלות ובפינה חנותה של חנה זולמן שהיתה תופרת בגדים ליום חול ולשבת. זאת היא כל עירתנו הקטנה שבה נרקמו חיי יהודים שתפילתם נשאה לירושלים.

משפחתי גרה בבית בעל שתי קומות בעל עלית גג אדומה שבה היינו מאחסנים את הכלים לפסח. זכורים לי היטב ימי השישי והשבת.

בירם שישי אמי רכובה מעל סירי התבשילים המפיצים ריח בעים בכל הבית. זוכר אני את עצמי ילד קטן בעל מכנסים מרופטות וכובע מצחיק ישן, מסתובב בין רגליהם של אחותי ואמי המכינות את הבית והארוחה לקראת השבת הקרבה.

הנה מגיע הערב המיוחל. אבי חוזר מבית הכנסת ופניו קורנות. הוא מזמין את בני המשפחה לשבת במקומותיהם הקבועים סביב לשולחן ומברך את ברכת המזון. כוס היין מועברת בין בני המשפחה. אמי ואחותי מגישות את האוכל, אני יושב ליד אבי כיאה למקומו של הגבר השני במשפחה.

ערב שבת היה אהוב עלי מכל ימות השבוע. יום השבת היה יום נפלא. אהבתי ללכת עם אבי לבית הכנסת. מראה היהודים הרכונים מעל ספרי הקודש נסך בי הרגשת גאוה.

עצוב יותר היה הזמן בו שקעה השמש שבשר לנו את צאת השבת. כשחזר אבי מבית הכנסת יכולתי לראות הבעה של דאגה על פניו. אמי חוזרת אל ספרי-חשבונותיה לקראת השבוע החדש.

קשה היה לי להבין את פשר האוירה העכורה בצאת השבת, אך כשגדלתי, הבינותי.

רונית אנטמן ו/2

ראיון עם מר יצחק קלצ'לסקי, מניצולי העירה.

מתי נכנסו הגרמנים לעירה?

ההפצצות הראשונות על העירה היו ב-1 בספטמבר 1939, בהפצצה זו נשרפו שני רחובות וכעבור 10 ימים נכנסו הגרמנים לעירה. בהכנסם חפשו נשק אצל היהודים וכן נתנו לאכרים יד חפשית בשדידת הרכוש היהודי. כעבור 10 ימים, בערב יום הכפורים, עזבו הגרמנים את העירה והרוסים נכנסו לעירה לפי הסכם שהיה בין הרוסים והפולנים. היהודים החלו לנשום לרווחה. הצבא הרוסי דאג לתושבים וספק להם עצי יער להסקה בחרף.

מתי נכנסו הגרמנים שנית לעירה?

ב-22 ביוני, שבת 1941 נכנסו הגרמנים בפעם השניה לעירה, וזה היה במוצאי שבת כשכלם מתענגים במסיבות מוצאי שבת. ב-2 אחר חצות הופתעו תושבי העירה ע"י הפצצות רבות ועד הבקר הורגש שכל הסביבה אחוזה בלהבות וצבא גרמני על תחמושתו זרם לעיר. בהכנסם לעיר החלו בשדידת החנויות וחטיפת אנשים לעבודה.

מתי ולאן הובלו יהודי העירה להשמדה?

יהודי העירה הובלו לטרבלינקה להשמדה בתאי הגזים, ביום 2 בנובמבר 1943, כ"ו בחשון, תש"ג, ביום ששי אחה"צ, הוצאו

היהודים מהגיטו ערוכים בקבוצות קבוצות. מהגיטו עד תחנת הרכבת הלכו ברגל, מלווים ע"י צבא גרמני, כדי שלא יוכלו לברוח.

בתחנת הרכבת - העלו את היהודים לקרונות. בכל קרון הוכנסו 100 איש ולמעלה מזה. היו יהודים שנחנקו עוד בטרם הגיעם לטרבלינקה.

לפני טרבלינקה - היה יער. היו יהודים שפתחו פתח בקרון הרכבת וברחו דרכו לפרטיזנים שהיו ביער.

אחד האכרים ספר, שלפני צאתם מהגיטו נשא הרב נאום בפני הקהל ובעברם בקרבת בית-הקברות פרצו כלם בבכי קורע לב ושמים. בתחנת הרכבת צוו לקנות כרטיסים עד למלכין, כדי להסוות את מעשיהם הנבזים, כי כלם ידעו והביעו לשם מה הם מובלים, כי שמעו הבקיות על טרבלינקה הסמוכה.

<u>איך חיו היהודים ב"גיטו" - לפני הוצאתם לטרבלינקה?</u>

היהודים חיו בגיטו באחדות מלאה ותוך עזרה הדדית, חיו בשלום ובאחוה.

את הילדים אסור היה לרכז ולכן לא למדו.

אסור היה לקיים תפילות בצבור, יהודים שנתפסו בשעת תפילה נהרגו, ספרי התפילה נקרעו והגרמנים שאלו בלעג - "היכן האלהים שלכם?"

<u>האם הגיעו ידיעות כלשהן לגיטו?</u>

- ידיעות לא הגיעו, הקשר היה בין ביאלוסטוק - וילנה - ורשה. וילנה היתה המרכז.

האם נצלו יהודים, בני העירה מסרבליבקה?

4 תושבי העירה נצלו מסרבליבקה. האחד הוא אני, שאחותי דרשה בכל תקף, תברח, שיהיה מישהו שיספר על מה שקרה ליהודי קלשצ'ל.

כיצד חיו היהודים בעירה כשהגרמנים היו בה? האם היה "גיטו"?

היהודים חיו בתוך גיטו שבנו בעצמם בהכרח הגרמנים. הגרמנים ספקו את חמרי הבניה לגיטו. הגיטו היה מוקף גדר ולפי פקודה נכנסו היהודים לגיטו כשתנאי הדיור היו קשים מנשוא.

את היהודים לקחו לעבודה מחוץ לגיטו - ללא תשלום. הלכו כ-7 ק"מ לתחנת הרכבת כדי להעביר פסי ברזל ממקום למקום ללא תועלת, רק כדי להציק ולשבר את רוח היהודים.

בגיטו עצמו - מכות, רעב, "מות איטי ליהודים".

הגיטו התקיים שנה וארבעה חדשים, מיוני 1941 עד נובמבר 1942,

איך הביטו - התיחסו הגויים בני העירה לכל זאת?

הגויים עמדו מן הצד. היו שתפסו יהודים ומסרו אותם לגרמנים, מעטים היו שהשתתפו בסבל ובצרת היהודים.

רבים מן הגויים היו מתקרבים אל גדר הגיטו ומחליפים עם היהודים בתוצרת. הגויים הביאו תוצרת חקלאית והיהודים שלמו

תמורתה בזהב, בכסף. אך היו שנצלו את מצב היהודים בצורה אכזרית והיו מרמים, תופסים את חפץ היהודים וברחים ולא היה למי לקרוא לעזרה.

מה עלה בגורל הרכוש היהודי?

את הרכוש היקר והטוב לקחו הגרמנים ושלחו לגרמניה, או נתנו לילדים ולגברות. הרכוש הפחות טוב, השאירו לתושבי העירה -הגויים, שיעשו בו כרצונם.

כיצד נצלת, אתה, מר קלצ'לסקי?

הצלחתי להשאר בחיים בעזרת גוי שעזר לי. ביער היתה מחתרת והיו פרטיזנים.

לאחר שנשארתי, עברתי כ-4 עד 5 בתים, עד שקבלתי אכל. דפקתי על דלתו של גוי פולני מבוגר - ובפתחו את הדלת אמר לי: "חבל לתת חתיכת לחם בשבילך, יצחק". "למה?" שאלתי, והוא ברח למטבח ונתן הוראה לאשתו להכין אכל. האכל שקבלתי הספיק כדי להשביע 5 רעבים. לאחר זמן מה - אמר לי: "איני יכל לקבלך יותר, עליך ללכת ולקחת אכל. אתה בחור בריא, אסור לך לבקש "נדבות", יתפסו אותך. תכה, תשבר ותקח אכל. מזמן לזמן תכנס אלי. רק בפעם הראשונה היה לי קשה לקחת בכח, אבל אח"כ זה הלך. בלילות ישנתי בגרן והייתי שומע את כל השיחות.

במשך שנה הסתתרתי בביתו של הגוי ולדק פשינסקי, כשהוא מסכן את חייו. ולדק הכניסני לביתו ואמר: "פה תהיה"! או ששניבו בחיה או שניבו בהרג, אתה עזרת לי, עכשו אני אעזר לך. ואני אומר לו: - הרי המות מחכה לך?! - אין דבר, אף אחד לא ידע.

כשבאו אל הגרי, הסתתרתי בישיבה בתוך הארון, ולא פעם התעלפתי. ואז הרציאני ולדק, השכיבני על המטה וטפל בי. מתוך הארון שמעתי את השיחות, אשר תמיד נסבו על היהודים.

פעם אחת גלו ילדי השכן כי בביתו של ולדק מסתתר יהודי. החלטתי להתמסר כדי שמשפחת הגרי לא תהרג. ולדק אמר: "לא! לא תלך!" ולדק קם לפנות בקר, פגש את האב לפני צאתו לעבודה, יצא, נתן לו מכות ואמר לו: "תסגור את פי ילדיך, מה איכפת להם ולך מי נמצא בחדרי. ומאז אותו בקר לא הוסיפו הילדים להציץ בחדרו של ולדק ולא דברו יותר.

ראיינו: צביה, רונית, אורית, ארנה
ויצחק רוזנטל.

גזרות הגרמנים בקלשצ'ל

1. כל יהודי חייב להדביק טלאי צהוב על בגדיו, בחזית ובעורף.
2. אסור ליהודים לאכול יותר מ-200 גרם לחם ליום.
3. ליהודים מותר לשתות רק חלב רזה.
4. אסור ליהודים לאכול בשר וביצים.
5. אסור ליהודים להתהלך על המדרכה - רק באמצע הכביש.
6. אסור לעבוד ביחידות, כלם יחד. כלומר, סנדלרים במקום אחד, נגרים במקום אחד וכו'.
7. כל יהודי חייב לברך באדיבות את הגרמני. אח"כ בוטלה פקודה זו, והיו גרמנים שלא ידעו זאת, וכשהיהודי לא ברך את הגרמני - היה הגרמני מכה אותו.

8. אסרו על היהודים להחזיק בפרות. אספו את כל הפרות והיהודים מפלו בהן, אך לא זכו לתוצרת החלב ולחלב.
9. כל מה שזרעו היהודים - אסור היה להם לאסוף.
10. היהודים חייבים לגור במרוכז.
11. כל היהודים חייבים לגלח את זקנם במו ידיהם.

כיצד נצל יוסף ביאלוסטוצקי

(ספר למרדכי זמיר ז"ל)

6 החלטנו לברח מהגיטו ולהפגש בבית-הקברות הרוסי. בדרך הבריחה נפגשו עם הרב והשוחט ובקשנו את ברכת הרב. דרך חצרות וסימטאות שמחוץ לעיר הגענו לבית-הקברות רק 4, יתרם נעצרו ע"י המשמרות. את הלילה בילינו בין השיחים בבית-הקברות ולמחרת בבקר עברנו ליער הסמוך. כשירד החשך, פנינו לבית אכר שליד תחנת הרכבת - האכר פולי שקלרוק. תחילה נבהל, אבל אח"כ נתן לנו ככר לחם ותה. פחדנו להשאר כי הגרמנים שמרו על תחנת הרכבת ושוב חזרנו ליער. בדרך עברנו ליד העיר לשמוע מה נשמע בעיר, אך לא שמענו דבר. ביום הרביעי הסתתרנו בתוך בור שחפרנו במו ידינו וסככנו אותו בסכך. בלילה שוב התקרבנו אל בית-הקברות אולי יודע לנו מה נעשה בעיר. והנה ראינו מדורות אש מסביב לגיטו - וההברר שמדורות אילו הודלקו כדי שלא יוכלו לברוח מהגיטו. בחצות חזרנו לבור, כדי להתחמם מעט. ביום חמישי שוב בילינו בין השיחים. בלילה הלכנו לכפר לבית אכר מכיר, אשר ציידנו בלחם, במים ובתפו"א.

"החלוץ" בשנת 1923, הראשונים שעלו מקלשצ'ל לישראל

הסופר פרץ הירשביין בבקורו בקלשצ'ל בשנת 1926

בהשתתפות כל אנשי העירה, שנת 1930

האכר נאות לבקשתנו ואפשר לנו להסתתר בביתו כמה ימים. אך בטרם באנו לביתו, חזרנו ליער ובהיותנו בבור שמענו קול נקישות גלגלים של עגלות רבות, הנוהרות מכל הכפרים אל העירה. לבנו נבא שעגלות אלו נועדו להוציא את היהודים מהגיטו. ביום ששי, היה יום מעונן, ערפל כבד ירד והיתה הרגשה כאילו גם השמים בוכים אתנו ועם כל בני העיר. אנו עזבנו את היער ובאנו לבית-האכר להסתתר.

האכר אשר את הרגשתנו לגבי העגלות. באותו היום הובלו יהודי קלשצ'ל לתאי הגזים בטרבלינקה.

לאחר הבקור

במוזיאון

לוחמי - הגרימאות

נחום: בזדעזעתי ונגע ללבי התעללות הגרמנים ביהודים.

מזל: שאלתי את עצמי - מדוע עוללו הגרמנים זאת לעם היהודי?

עובדיה: נגע ללבי כיצד לקחו הגרמנים את ספרי התורה והפכו אותם לכלי גניבה.

זבולון: שאלתי את עצמי - מה פשעם של הילדים-התינוקות שכך עוללו להם?

אורית: שאלתי את עצמי ונסיתי לחשוב, כיצד הצליחו יהודים לחיות בתנאי עבודת פרך וחסר מזון?

יהושע: הזדעזעתי, כיצד עמדו הגרמנים ונהגו כשיהודים מרטו את זקנם לפי פקודתם.

ארנה: הזדעזעתי בראותי כיצד מוכנסים היהודים לתאי הגזים בהסואה כאילו הם עוברים חטוי במקלחות.

אבי: שאלתי את עצמי - כיצד בתנאים אילו הצליחו היהודים לצייר ולכתוב?

נחום: חשבתי כמה גבורים היו היהודים שידעו שהם מוצאים להורג על היותם יהודים.

יצחק וגמן: הזדעזעתי לספור כיצד שקרו הגרמנים את ההורים באמרם שהם לוקחים את ילדיהם כדי להאכילם ולהשקותם והוציאום להורג.

צביה: התרשמתי מן הצורה הכבה והאמיתית שבה בוטאה התקופה המזעזעת ביותר של העם היהודי.

מרדכי: לפני ביקורי במוזיאון היתה תקופת השואה מעורפלת לגבי, אך לאחר שראיתי את הדברים כתובים ומצולמים התברר לי שכל זה היה קיים והתחלתי להבין את אשר סופר לי.

יצחק ג': הזדעזעתי מן העובדה שבני אדם מסוגלים לעולל דברים כה אכזריים לבני אדם אחרים רק בגלל שוני בדת, לאום וגזע.

רונית: התרשמתי עמוק ממראה הילדים בתקופה זו, ילדים שכל גופם עור ועצמות. עיניים המביעות פחד, חרדה ותחינה.

תמנע: הייתי מוכת הלם מן המראה שהתגלה לי. אנשים וילדים אלו סבלו ועונו, שלמו בחייהם היקרים את העובדה היותם יהודים. בזכותם הם חיים אנו מאושרים ושמחים בארצנו - ארץ היהודים בלי להרגיש את אשר עבר עליהם ועל כן עלינו לזכור ולא לשכוח כי יכולנו להיות במקומם.

גד: מה שמפליא אותי הוא מהיכן לקחו יהודים אלה את כוח הסבל והרצון הרב להמשיך לחיות בתנאים אלה ולהמשיך להתקיים.

משה: הזדעזעתי מהאמצעים והשיטות שהגרמנים נקטו על מנת להשמיד עם שלם. הכל היה מתוכנן היטב ובקור רוח.

שולה: איך יש באנשים הערז לחלל ולהשמיד דברים קדושים ויקרים של אנשים אחרים.

מקס: זעזע אותי מראה הילדים המושיטים יד ומבקשים מעט מזון.

הגור ולדק פשינסקי

סכן את חייו והציל את מר יצחק קלצ'לסקי. במשך שנה ויותר הסתיר ולדק פשינסקי את מר יצחק קלצ'לסקי בביתו, דאג למזונו ושלא יאונה לו כל רע.

ולדק פשינסקי זכה לבקר בישראל כאורחו של מר קלצ'לסקי. הוא עבר את הארץ לארכה ולרחבה, נטע עץ בשדרת חסידי אומות העולם בירושלים.

בעזבו את הארץ בכה ואמר: "אני אבוא עוד פעם", אבל לא זכה, בשובו לפולניה מת. יהי זכרו ברוך!

אנה מרקביץ'

סכנה את חייה וחיי משפחתה והצילה את יוסף ביאלוסטוצקי בימי השואה.

יוסף ביאלוסטוצקי לא ישכח את הרגע בו התחסל הגיטו בקלשצ'ל ויהודי העירה הובלו לטרבלינקה והוא התדפק בערב אל ביתה של משפחת מרקביץ'. האם שהכירה אותו אמרה: "אתה לא תלך לשום מקום ותשאר אצלנו". בעלה נגש אליו ונשקו.

הוא הוכנס לאסם התבואה ומשם לרפת - כך במשך קיץ וחרף ושוב קיץ. גם לאחר שנלקח בעלה של אנה נשאה היא בעול הצלתו, אע"פ שלא קל היה הדבר וכן נעשה מתוך סכנת נפשות. בתקופת הקשות ביותר - עודדה אנה את רוחו עד בוא יום הגאולה.

אנה זכתה לבקר בארץ ונטעה עץ על שמה ושם בעלה בשדרת חסידי אומות העולם בירושלים.

דמויות בעירה....

ר' בנימין חוסיצ'ר

אחד המפורסים המרפלאים בעירה. התנהגותו והליכותיו למופת. לא חי בשביל עצמו, באופיו היה איש הצבור ובעבודתו הצבורית היה בבחינת "הצנע לכת", לא לשם קבלת שכר ולא לשם כבוד. את תוכן חיי העיקריים מצא בהתעסקותו בעניני "צדקה" ו"הכנסת כלה". הוא היה הדואג לנזקקים ב"מתן צדקה בסתר" ובהכנסת "אורחים לשבת".

בימי החגים - השמחה והחדוה שלו היו למעלה מן הרגיל, וזאת העביר לכל אנשי העירה.

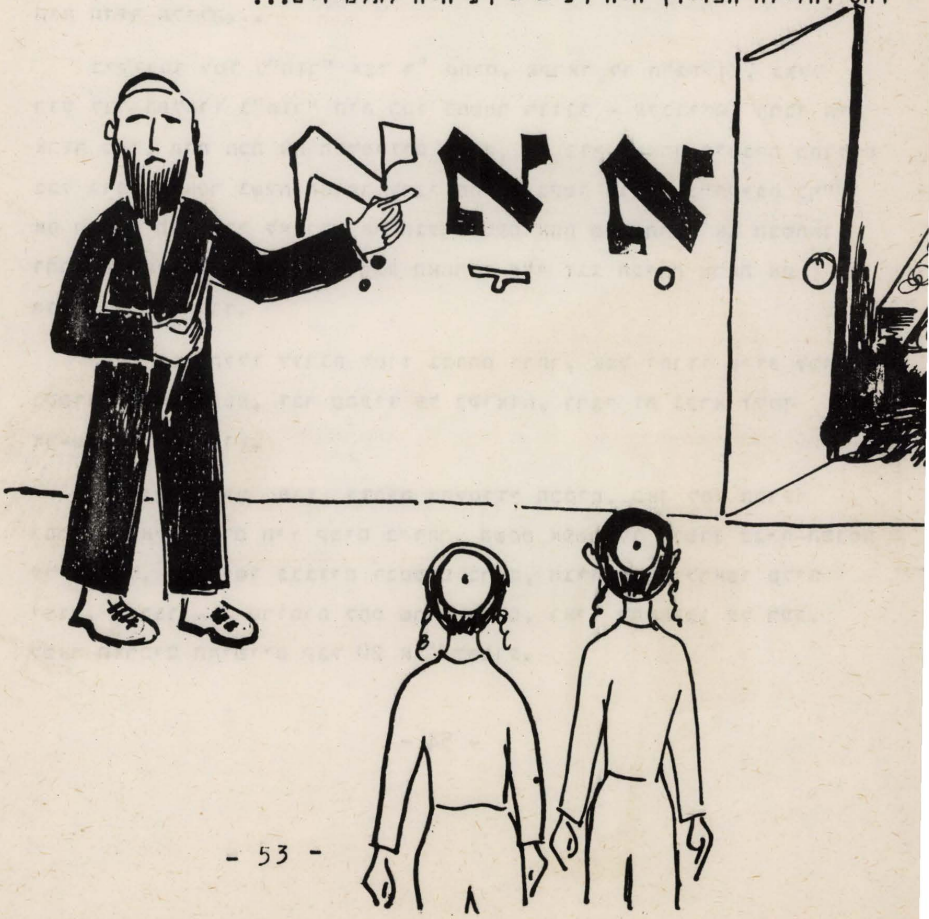
ר' מתיס המלמד...

מזכרונותיו של הסופר פרץ הירשביין - בן העירה.

ר' מתיס, יהודי בעל זקן לבן, פנים עגולות ועיניים כחולות. מלמד קפדן, כעסן ומכה את תלמידיו. כשלמדו - הסתובב סביב השולחנות והשגיח שאף ילד לא יעתיק אחד מהשני.

ר' מתיס היה טוב אל תלמידיו, ביום בו שלמו לו שכר לימוד.

ביום השוק, היו עוזרים תלמידיו לרבנית להביא את הסחורה לשוק. חזרה הרבנית והפדיון היה טוב - טוב היה לילדים, וחס וחלילה הפדיון היה רע - - רע היה לתלמידים...

מזכרונות הטופר פרץ הירשביין

(בן עירת קלשצ'ל)

נולד בקלשצ'ל. ביתו היה בנוי על מים ובחרף היו סובלים מקר, קשה היה לחמם את הבית. הסופר מביא דוגמא לעצמת הקר ששררה בבית בכך שבני הבית היו מתרחצים עם מי הנהר שנמצאו מתחת לשכבת הקרח העבה, כי אילו היו חמים יותר מן המים שנמצאו בתוך הבית.

נוסף לקר, היה גם הגוי מאיים לגרשם מן הבית שהיה ביתו וזאת היה עושה בימים ששי אחה"צ. ואז קננה הדאגה בלבם: לאן ילכו? ממה יתפרנסו? אבל אם הבית ידעה להיטיב את לבו של הגוי בעזרת כוסית יי"ש וחלה ואז היה הגוי אומר: גו, טוב, תגורו פה עוד שבוע, וכך היה חוזר חלילה...

בילדותו למד ב"חדר" אצל ר' מתיס, שקראו לו ה"גזלן", בגלל רוע לבו והלמוד ב"חדר" היה כמו במשמר רודני - עינויים. הרבי היה אכזר מאד, היה מכה את התלמידים קשות, עד כדי השארת סימנים כחולים בכל גופם. כאשר נשלח הסופר לרבי מתיס, בקשו הוריו ב"תקיעת כף" את הבטחת הרבי כי לא יכה את הנער. פעם אחת שכח הרבי את הבטחתו והכה את הילד. הילד נצל ברגע האחרון ע"י זגג העירה שראה את הנעשה דרך החלון.

אח"כ עבר הילד לדרגת למוד גבוהה יותר, אצל יהודי שידע לכתב בקשות לבית-המשפט, דבר שהעיד על בקיאות, ורבי זה נקרא זלמן דר-שריבר (הכתבן).

בוילנה - עיר מחוז, ידועה בתלמידי חכמים. כאן למד הסופר גמרא. תנאי הקיום היו קשים ביותר. השמש אפשר לו לישון בבית-הכנסת על הספסל. היה ישן בבגדים ובמקום כרית, הניח מתחת לראשו טלית ישנה. מזונו - 2 פרוסות לחם שחור ליום, ואין להתאונן על רעב. לשאר הצרכים האישיים קבל 20 אג' לשבוע.

מזכרונותיו על העירה

עונות השנה בעירה: עם בוא האביב היו מגיעות החסידות הראשונות לעירה. כל גוי-אכר רצה שהחסידה הראשונה שתגיע תבנה את קנה על גג ביתו על מנת שיקבל יבול בשפע בשנה זו. כיצד משך האכר את החסידה לביתו? - היה לוקח קלשון פרימיטיבי עשוי עץ, שם על הגג בצד ימין ומכסה אותו בענפים, זה היה מושך את החסידה לבוא למקום המיועד. האמונה בין הגויים היתה שאם רואים את החסידה בעמידה הרי לא תהיה השנה פרנסה טובה. הם שאפו לראות את החסידות רק במעופן.

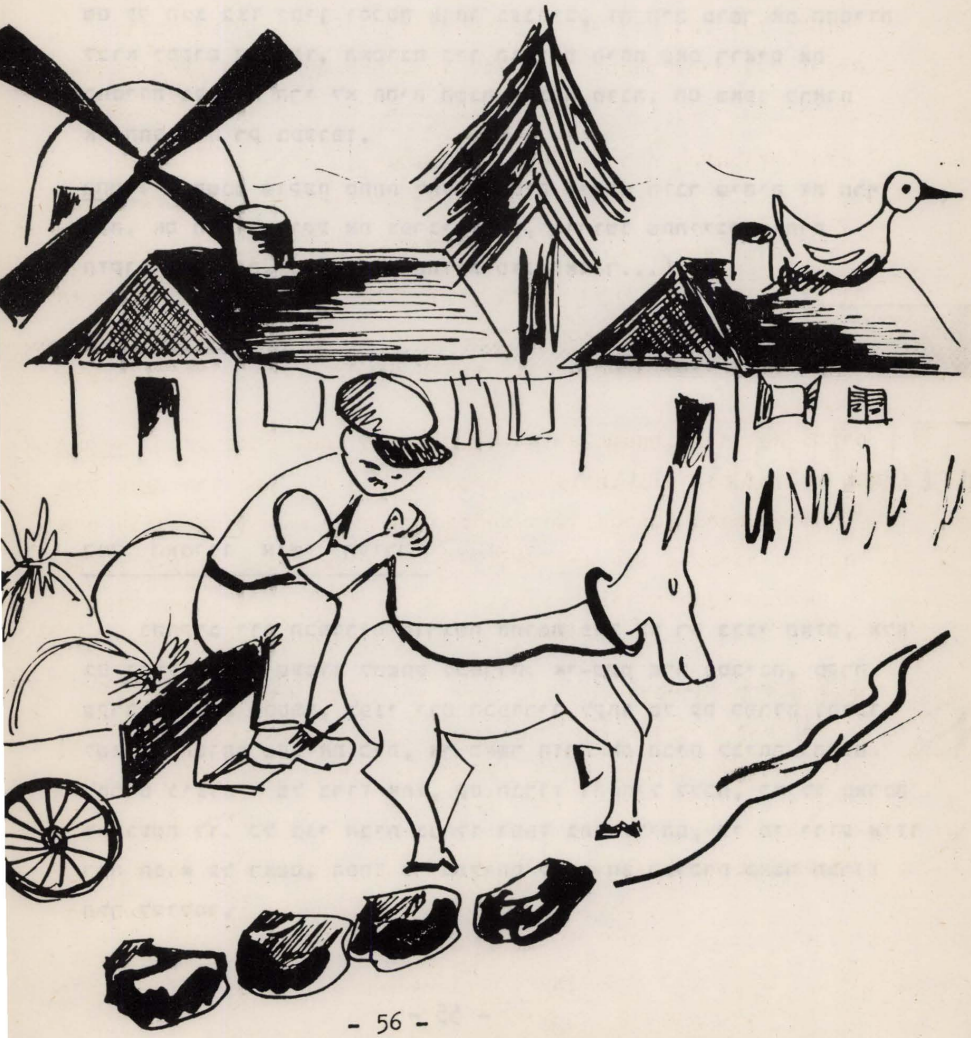
<u>בחרף</u>: כשהשמש שוקעת מתחת לתחנת המים פירוש הדבר שיהיה זה חרף קשה. אם החתול תוקע את צפרניו בעץ, פירושו שתהייבה רוחות חזקות בחרף זה. (זו היתה תחזית מזג האויר...)

במה האמינו אנשי העירה?

בהתקרב יום הכפורים הורגשה תחושת פחד לא רק בבני האדם, אלא גם בבעלי הכנף שעמדו להשחט לכפרות. אי-שקט שרר בסביבה. מקרה שקרה למשפחת המספר, לפני יום הכפורים לקחו סל עם כפרות והלכו לשוחט. השוחט שחט את כלם, אך כאשר חזרה אם הבית לביתה והחלה למרוט נוצותיו של ברוז אחד, קם הברוז והתחיל ללכת, כאילו מאומה לא נעשה לו. כל בני הבית נבהלו ופחד נפל עליהם, כי מי יודע איזו רעה תבוא על ראשם. הפחד סר מעליהם לאחר חג הסוכות כאשר הברוז הלך לעולמו.

האדם אשר תקע בשופר ולא הצליח בתקיעתו האמינו כי "דברוק" נכנס לעירה ואנשים חיו בפחד ובחרדה מפני הבאות. השמחה היתה רבה כשהתקיעה הצליחה, ה"דברוק" יצא מהעירה.

זכרונות אלו נכתבו ע"י הסופר באידיש, בשנת 1932 בהיותו בארצות-הברית, אלו הם זכרונות ילדות - מגיל 8-9.

מרדכי זמיר ז"ל

בקלשצ'ל: להוריו היתה חנות מכולת. לזמיר היו עוד 7 אחים ואחיות. 2 אחים ואחות עלו לארץ בעקבותיו, ההורים, 2 אחים ו-2 אחיות נספו בשואה.

מרדכי זמיר בעירה היה בחור מלומד, בעל ידיעות. למד ב"חדר" בעירה וב"ישיבה" בעיר אחרת. כן למד לנגן בכנור והיה בעל קריאה בתורה.

בעירה היה זמיר בין מארגני התנועה הציונית וה"חלוץ". הוא שהביא את הרעיון הציוני לעירה.

עזב את העירה בשנת 1924 בהיותו בן 19. עזב ללא רשות, כי הצטרך להתגיס. עבר את גבול פולין בארופן בלתי חוקי, הגיע לוינה שבאוסטריה ומשם לאיטליה. מאיטליה הגיע באניה לארץ, לחוף יפו, ללא מטען.

בארץ: המצב בארץ קשה, מחוסר עבודה וללא משפחה. היו כמה מכרים שגם מצבם היה קשה ולא יכלו להושיט לו עזרה. 3 חדשים ישן על שפת הים ובבוא החרף מצא מקלט אצל מכרים וישן במרפסת ביתם. רוב החלוצים קבלו סיוע, אך זמיר ז"ל סרב. היא חפש כל מיני עבודות על מנת שתהיה לו אפשרות להתקיים ובלשכת העבודה תמיד קבל את אותו המענה: "תבוא מחר"...

מהתנאים הקשים ומחסר מזון חלה בכליות. ולמרות כל זאת נשאר הוא אידיאליסט ולא היה מוכן לעזוב את הארץ, הדבר - נראה לו כחלום בלהות. לאחר התלבטויות החליט ללמוד בסמינר למורים בבית-הכרם שבירושלים.

בעצמו התכונן לבחינות הכניסה ולמד בסמינר 4 שנים. התקיים משעורים פרטיים שנתן במשך השנה ובחפש הגדול.

עם סיום לימודיו הגיע לפתח-תקוה, אם המושבות, כמורה והורה שם במשך שבתיים כשהוא כבר בעל-משפחה.

לאחר שבתיים, עבר לכפר-יהושע שבעמק-יזרעאל. בכפר-יהושע שהה 13 שנה. הוא נתן לכפר ממרבית מרצו, כושרו ויכולתו, - חתוך, הצגות, חגיגות, ארגן מקהלת ילדים וחוג לחליליות.

לקרית-חיים הגיע בשנת 1947 - בפרוץ מלחמת השחרור. בקרית-חיים עבד 12 שנה, מתוכן 6 שנים יסד וניהל את ביה"ס "בתיבים".

כיצד הגיע מרדכי זמיר ז"ל ללמוד בסמינר?

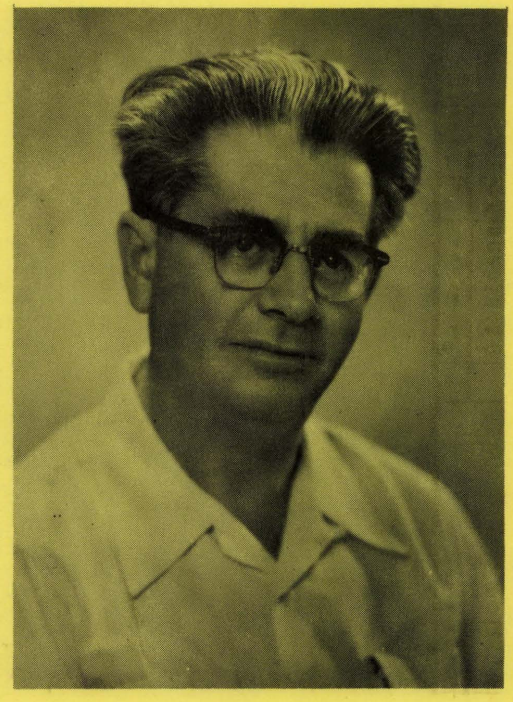
בתקופה מסוימת הורה בחוג לחליליות. בחוג השתתפו מורות ונגנות אשר עמדו על מעלותיו הבעלות של מרדכי זמיר ז"ל ועודדוהו להמשיך בכוון ההוראה משום יכלתו להסביר וללמד דברים באופן ברור ביותר. כמו כן, אהב מאד ילדים.

דאגתו בהיותו מורה בביה"ס ואח"כ כמנהל ביה"ס, היתה נתונה לילדים ולחיי ביה"ס. תמיד אמר: "מה יהיה בביה"ס כשאני לא אבוא".

ראיינו: סופיה, חנה אמסלם, רון, ענת ה. וענת ס.

מפי - רעיתו צפורה זמיר ז"ל.

מרדכי זמיר ז"ל

דפוס ואופסט הולינגר חיפה, טל. 533339